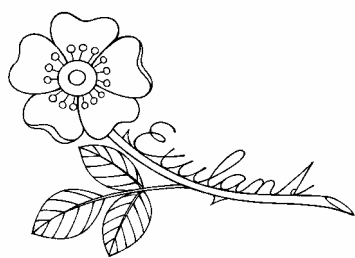

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 24 (2/2007)

občanského sdružení

EXULANT

Milí čtenáři,

čtyřicetka v záhlaví tohoto věstníku signalizuje, že věstník občanského sdružení EXULANT dostáváte už dvanáctý rok. Doufám, že i v tomto čísle najdete něco zajímavého a neřeknete si - dvanáctka je číslo plnosti - mohlo by to skončit.

Počáteční úvahou manželů Halamových ještě navazujeme na výročí Jednoty bratrské, emeritní farář ČCE Vlastimil Sláma nám svým článkem připomíná letošní výročí Pavla Stránského, obsáhlá přednáška Mgr. Miroslava Soukupa „Cesta české reformace“, kterou otiskujeme, zazněla na naší loňské konferenci a články o hudbě v době husitské a o cestách po reformačních památkách, na které jste si možná už zvykli, také nechybí.

Dosavadní existence EXULANTA je neodmyslitelně spojená s PhDr. Editou Štěřikovou a Mgr. Pavlem Smetanou. Chceme proto připomenout, že oba dva - „naše“ historička i náš předseda - letos oslavili kulaté narozeniny.

A co je před námi? Samozřejmě rok 2008, do kterého Vám přejeme vše dobré. A také jarní mezinárodní kongres Exul Johann Amos Comenius v Lešně, na nějž Vás srdečně zveme.

Jan Bistranin

Poslouchati lépe jest, nežli obětovati (1.Samuelova 15,22)

V letošním roce vzpomínáme 550.výročí vzniku Jednoty bratrské. Osлаvy s vděčným díkem k Bohu se konají nejenom u nás, ale v mnoha částech tohoto světa, všude tam, kde misie Jednoty bratrské vybudovala nové sbory z domorodého obyvatelstva.

Ale my se dnes ptáme, co toto společenství, spojené v Jednotě bratrské, přineslo tomuto světu? Jak rozuměli Bratří Písmu? Co z něho drželi za podstatné? Historik Ferdinand Hrejsa to vyjádřil ve stručnosti tak, jak to vypovídá náš biblický text z 1.Samuelovy 15,22. Bratřím byla živá víra především poslušností. Věřit v Pána Boha znamená především jej poslouchat - plnit jeho svatou vůli!

Měl jsem řadu let velmi dobrého přítele a bratra z ekumeny. Byl to kněz, římský katolík. Často jsme se spolu scházeli a rozmlouvali i o věroučných rozdílech, které mezi námi byly. Byl to upřímně katolicky věřící muž, oddaný Bohu i církvi, ale měl srdce otevřené i pro ostatní křesťany, s nimiž nebyl zajedno ve vyznání. Byl za komunistů pronásledován, byl ve vězení a pak v pracovním nasazení v továrně. K jeho povinností, jako kněze,

patřilo každý den, nežli nastoupil do šich-ty, sloužit mši sv. ve svém bytě. V jeho pojetí - obětovat Bohu nejvzácnější obět'. Musel, často velmi udřený nezvyklou prací, nejméně o hodinu dřív vstávat, aby mohl mši sloužit! Ale byl v tom věrný, protože tak mu velela jeho víra! Nemohl jsem se s tím ovšem ztotožnit, protože znám slova Písma, že Ježíš Kristus se jednou za nás obětoval a nepotřebuje být obětován každý den znovu, ale upřímnost víry a jeho láska k bližním a jeho ochota sloužit každému, kdo to potřeboval, mně byla příkladem. Řekl bych, že když tento kněz dokazoval lásku k bližním a plnil slova Pána Ježíše, že to bylo více, nežli každý den přinášet obět' Bohu!

Na rozpor mezi obětí a poslušností narazíme v Písmu také v 1.kapitole proroka Izaiáše. Zde mluví Bůh k lidu Izraelskému a říká: "K čemu jest mi množství obětí vašich. Syt jsem zápalných obětí skopců a tuku krmných hověd a krve beránků a kozlů nejsem žádostiv!" To je zcela jasné slovo. Lid Izraelský měl celou škálu různých obětí, kterými, jak se domníval, splnil svou povinnost vůči Hospodinu. V zákoně byla obět' předepsána, a Izrael se domníval, že přinese-li obět', učinil vše, co učinit měl a je s Bohem vyrovnán. Ale Pán Bůh ukazuje právě zde u proroka Izaiáše, že vztah člověka k Bohu se nemůže redukovat jenom na obět', že právě k víře patří také poslušnost Boží vůle. A to je čin lásky, pomoci, milosrdenství! I my, dnešní křesťané, jsme v pokušení se takto s Pánem Bohem vyrovnat. Chodíme přece do shromáždění, čteme Písmo a modlíme se, přispíváme finančně sboru a domníváme se, že je to dostatečná služba Bohu. Ale Hospodin nežádá množství obětí od člověka, žádá poslušnost. Žádá, jak čteme dále u proroka Izaiáše: "Učte se dobře činit, hledejte soudu, pozdvihněte

potlačeného, dopomozte ke spravedlnosti sirotku, zastaňte se vdovy!"

Tomuto přikázání velmi dobře rozuměla už stará Jednota Bratří a přijala je za své. Amedeo Molnár ve svém spise o boleslavských Bratřích poukazuje na to, k jak dalekosáhlým sociálním důsledkům zavazovala Bratří poslušnost Božího zákona. Že tomu byli poddáni všichni členové bez rozdílu původu, to dokazuje dopis psaný Johance Krajířové z Krajku, kde jí Bratří připomínají: "Aby milost a milosrdenství nad chudými a nuznými poddanými činěno bylo." Doporučením, jak má být jednáno s "čeledí dělnou" pak Bratří daleko předběhli svou dobu. I jinde se dočítáme, že situaci chudých a potřebných věnují Bratří stále velkou pozornost a uvědomují si stále velkou odpovědnost za ně. Sociální péče je postavena vedle bohoslužebného života jako druhý důležitý rys života církve.

A obnovená Jednota bratrská? V roce 1722 si moravští exulanti na pozemcích, darovaných hrabětem Zinzendorfem, vybudovali obec, která byla zároveň sborem a nazvali ji Ochránovem (Herrnhut). Deset let poté, v roce 1732, vysílají ochranovští první misionáře, aby přinášeli pomoc a zvěstovali evangelium tam, kde toho viděli největší potřebu, mezi otroky na plantážích.

Po těchto počátcích vysílají Bratří postupně posly se zvěstí evangelia do všech kontinentů. Zde všude se soustřeďují nejenom na zvěst evangelia, ale přinášejí pomoc "celému člověku", zakládají školy, budují nemocnice a různá sociální zařízení pro tělesně i mentálně postižené. A stále jsou tu ti, kteří ochotně opouštějí svá zajištěná postavení a pohodlný domov, aby konali službu milosrdenství a lásky k bližnímu po příkladu Pána Ježíše Krista, pamětlivi jeho slov: "Cokoli jste učinili jednomu z nejmenších, mně jste učinili."

Jedním z takových věrných svědků Kristových byl i český misionář František Chleboun, člověk křehké tělesné konstituce, ale nesmírně silného ducha. Věnoval misii mezi Kafry a Hotentoty v Jižní Africe dvacet let svého života v tak nesmírně těžkých podmínkách, že my tu dnes stojíme, při vzpomínce na něj, v zahanbení. Přesto pracoval radostně, v síle a víře ve svého Pána a Spasitele Ježíše Krista, který ho do své služby povolal.

Také obnovení Jednoty bratrské v Čechách je spjato s osobností vzácného Božího člověka, bratra Viléma Hartwiga. Byl vyslán roku 1862 Ochranovem do Čech, aby vyhledával rozptýlené věřící a utvrzoval je ve víře. Na svých cestách se pak stále častěji setkával s důsledky války pruskorakouské. Viděl bídu, hlad a nemoci, a ti, kdo to nejhůře odnášely, byly děti, opuštěné a toulající se krajem. Shledával je a přijímal do svého bytu - jediné místnosti - a pečoval o ně s láskou. Tak vlastně započala obnova Jednoty bratrské v Čechách, prací sociální, která byla základem pozdějších bratrských sirotčinců. O obou těchto bratřích můžeme říci - v obdivu a s pokorou - že přinášeli sami sebe jako živou, svatou, Bohu milou oběť.

A co my dnes? Čím si připomínáme 550 let trvání Jednoty bratrské? V našich sborech v původní Jednotě bratrské mnozí přinesli značnou oběť finanční, abychom mohli získat zpět naše vlastní sborové domy a modlitebny. Oběť jistě Bohu milá. Ale Pán Bůh od nás očekává více, totiž, abychom šli v poslušnosti jeho slova a sloužili svým bližním ochotně a s láskou. Máme na to? Jistě ne sami ze sebe. Ale v pokoře, ve víře a s pomocí Pána Ježíše Krista, v poslušnosti jeho slova je i toto možné. Kéž nám to sám milý Pán Bůh dá!

Jindřich a Růžena Halamovi

Pozdrav z Jamaiky

Je vždy potěšující slyšet v cizině něco o České republice. V dubnu 2007 jsem s manželem strávila několik dnů na ostrově Jamaica. Blížila se neděle a my jsme chtěli, jako každou neděli, jít do shromáždění. Otevřela jsem tedy místní Zlaté stránky a hledala seznam kostelů. K mému překvapení jsem tam uviděla Moravský sbor a dokonce dalších pět různých sborů. Moravský sbor až na Jamaice, no není to krásné?! Hned jsem si vzpomněla na Moravské bratry, jak museli pro víru trpět a jít do exilu na statek hraběte Zinzendorfa a odtud jako misionáři do Afriky, USA, Karibských ostrovů atd. Není divu, že jsem zatoužila navštívit jeden z těchto sborů a Pán Bůh nám to umožnil. Shromáždění trvalo pomalu 4 hodiny. Zpívalo se hodně písní, některé se znovu opakovaly. Zpívala mládež a zpěváci. Děti mávaly palmovými větvemi a přitom zpívaly a ty nejmenší tančily. Jedna dívenka byla i pokřtěná. Nám se dostalo zvláštního uvítání. Kazatel také řekl, že znají historii a vznik moravských sborů na Jamaice. Jsou za to vděční Bohu a českomoravskému národu. Posílají všem bratřím a sestrám v Čechách a na Moravě hodně pozdravů a Božího požehnání.

Miluše Hruzová

Lidový duchovní zpěv u pražských husitů aneb „rozpačítí vítězové“

*„Ktož po té cestě choditi chtějí,
následovatiť mají svatého čtenie“*
z písně „Králi slavný, Kriste dobrý“

Ani „husitské město“ Tábor nebylo ve svém učení a názorech jednotné, tím spíše to jen vřelo v hlavním městě.

Husitští Pražané se obvykle rozdělují na radikálnější Nové Město Pražské a konzervativnější Staré Město. Do r.1422 měli navrch radikální stoupenci ohnivého kazatele Jana Želivského; radikálnímu husitství ovšem neprospěly spory s M. Jakoubkem ze Stříbra, na jehož teoretických základech lidový „praktický“ radikalismus vyrůstal. Po Želivského smrti r.1422 se moci chopili konzervativci, jejichž představitelem byl M.Jan Příbram. Patřil sem mimo jiné i M.Petr z Mladoňovic, autor dvou kostnických zpráv o Janu Husovi a Jeronýmu Pražském. Tato strana byla v té době téměř katolická, snad jen s tím rozdílem, že podávala podobojí. Během několika let její vlády bylo nejvíce patrné rozdělení husitství na Prahu a Tábor. Na Zelený čtvrtek r.1427 došlo v Praze k převratu, který odsunul konzervativní Příbramovu stranu a vynesl opět Jakoubka ze Stříbra, ale zejména M.Jana z Rokycan, budoucího pražského arcibiskupa utrakvistů, který měl o nějakých 30 let později podíl na vzniku Jednoty bratrské. Jen na doplnění, Mladoňovic byl spolu s dalšími zatčen a potom z Prahy vyhnán.

Každá husitská strana měla přirozeně své teologické názory, bohoslužebné zvyklosti, a tak i svou liturgii. Obecně lze říci, že čím radikálnější strana, tím jednodušší bohoslužebný pořad a tím více češtiny na úkor latiny. Jak už jsme viděli, nejdále v tom došli táborští husité, jejichž bohoslužba u mnohých Pražanů vzbudila nesouhlas, až odpor. Krátce připomeňme, že vícehlas a varhany neměly v husitském zpěvu místo. Podívejme se nyní na některé lidové duchovní písně, které jsou přisuzovány pražským husitům.

Stejně jako Táborští měli zpočátku k poutím na hory své písně o spasení, podobný žánr pěstovali i Pražané; patří sem

známá „Králi slavný, Kriste dobrý“. Je to jedna z těch písní, které byly později přisouzeny Husovi, čímž mělo být písní dodáno na vážnosti. S prosbou o pomoc se obrací i na Marii, svaté a anděly, což u Táborů mizí. Další písní z tohoto žánru je „Poslouchajte, znamenajte, čo se bude zpievati“. Ze zmínek o mučednictví lze usuzovat, že vznikla za pronásledování v prvních letech husitství. Časté používání biblických citátů připomíná tábořské písně. Písněová parafráze o pokušení na poušti podle Matoušova evangelia, „Stvořitel nebe, země“, byla později mylně připsána Lukáši Pražskému.

Mezi písněmi k přijímání byly stále nejoblíbenější dvě Husovy písně „Jezu Kriste, štědrý kněže“ a „Navštěv nás, Kriste žádúci“. Pražané zpívali ještě „Bud' Bohu chvála, česť“, možná ještě s předhusitskými kořeny, a „Mysl lidská vstaň s věrností“ – i její nápěv je asi starší.

Dalším žánrem byly písně polemické, které se zastávaly přijímání pod obojí. Obsahovaly množství citátů a argumentů pro kalich a útoky vůči jeho odpůrcům, např. „Náš milý Jezu Kriste, řekls“.

Vedle písní „obecných“, tedy těch, které bylo možno zpívat celý rok, měli Pražané i písně tzv. „výroční“, které příslušely k určitým svátkům církevního roku: vánoční, velikonoční, svatodušní apod.; takové písně Táborité neměli. Patří sem i dvanáct tzv. „cyklických“ písní, které představují různé události z Ježíšova života: narození, dvanáctiletý v chrámu, kazatelská činnost, poslední večeře atd. Končí popisem soudobého pronásledování („oheň, meč, jímánie, ukrutné vězenie“), náznakem nápravy („Krista následujme“) a výzvou kněžím a pánům („s lidem obecným u pokoj vejděte“).

Mezi velikonoční písně patří ještě z Husovy doby „Vstaľ jest Buoh

z mrtvých“, dále „Veselý den nám nastal“; tuto píseň pravděpodobně zpívali během pohřbu Jana Želivského. V předhusitské době bylo zvykem o velikonocích hrát hry, které měly přiblížit události z konce Ježíšova života. S tím husité skončili, ale alespoň náznak těchto her můžeme spatřovat v dějově popisné písni „Vstal jest nyní Ježíš z mrtvých“. Pokud se husité v písních obraceli na svaté, obraceli se na jejich sbor, nikoli na jednotlivé svaté. I písně o Panně Marii byly považovány za doplněk k písním o Ježíšově životě. „Nové“ mariánské písně jsou spíše úpravami písní z dřívější doby. Radostná zvěst vánoc a jejich lidové pojetí se u husitů projevilo částečně odlehčeným jejich jinak přísného pohledu na zpěv. „V řečeném městě Betlémě“ znali a zpívali i Táborité, kteří na tuto melodii zpívali i „Slyšte prikázanie Božie“. Do dneška zpíváme veselou vánoční melodii „Za ciesaře Augusta“, ale už s jinými slovy (viz EZ 239, 296, 413).

Pokud jde o koledy, musíme zmínit, že v husitské době kolední právo připadalo jen chudým žákům, pro něž to znamenalo jakýsi přivýdělek na přilepšenou; dříve mohl koledovat snad každý. Rozpustilost žakovských zpěvů se přirozeně odrazila i v koledách, což mnozí přísní husité museli ve vánočním čase chtě nechtě překousnout. V tento čas dokonce zazněla i latina, někdy smíchaná s češtinou, jindy si žáci upravili latinské texty a nápěvy po svém. A pokud v husitských písních zazněl výjimečně i dvojhlas, bylo to v koledách.

Chceme-li ve stručnosti shrnout rozdíl mezi písněmi pražskými a tábořskými, můžeme říci, že pražské jsou rozmanitější, ne tak strohé, zato však velkoměstsky střízlivé.

Jeden z předchozích článků našeho „seriálu“ o husitském zpěvu jsme zakončili

takto: „Za života Mistra Jana bylo českých duchovních písní asi dvacet. Blíží se však doba, kdy jich bude mnohem víc a kdy se každý bude muset rozhodnout, či píseň bude zpívat“. Mluvíme-li pouze o písních, může se stát, že nám ze zřetele zmizí další záležitosti, které se husitství týkají: útoky křižáckých vojsk, zákulisní jednání jak s různými kandidáty na český trůn, tak se zástupci katolické církve, která by ráda konečně potlačila to „české kacírství“, jež se mj. projevovalo zásahem do tradiční liturgie a tvorbou lidových duchovních písní. Nesmíme zapomenout ani na intriky mezi jednotlivými husitskými stranami a politické vraždy, nejznámější takovou obětí je pro mnohé tehdy příliš nebezpečný kazatel Jan Želivský. V takové neklidné a kruté době, kdy se ze snahy o nápravu poměrů v církvi stalo na jedné straně politikaření a na straně druhé boj s katolickou Evropou, musel se opravdu každý rozhodnout, či a jakou píseň bude zpívat; každému bylo jasné, že svůj výběr může zaplatit životem.

V šesti článcích jsme si představili lidové duchovní písně z doby před Husem, písně Husa a Jeronýma Pražského, z doby předválečné, písně tábořské a nyní i pražských husitů. – Víme, že doba husitských válek byla dobou strachu a obav. Ale pro mnohé také radostnou možností vybrat si poprvé po několika staletích své písně ne podle toho, aby se zalíbili té které mocné a vládoucí straně, ale aby zpívali ke cti a slávě svého Pána.

Pavel Čáp

Exulantský kazatel

Pod výše uvedeným názvem vydal v minulých dnech Kalich novou knihu Edity Štěřikové. Jde o biografickou

novelu o Václavu Blanickém (1720 – 1774), zakladateli exulantských kolonií v Pruském Slezsku.

Edita Štěříková patří ke kmenovým autorům nakladatelství Kalich. Čtenářům je dobře známa jako neúnavná autorka rozsáhlých historických studií, jimiž soustavně mapuje dějiny české náboženské emigrace. Běh života českých emigrantů v Berlíně v 18. století, Pozváni do Slezska, Zelów, Exulantská útočiště v Lužici a Sasku, Země otců a naposledy "tenký" průvodce Stručně o pobělohorských exulantech – to je přehled téměř vyčerpávající i z hlediska místopisného.

Její nová knížka čtenáře patrně překvapí. Tentokrát totiž nejde o odbornou teoretickou práci, ale o historickou prózu – román či obsáhlou novelu, jejímž hlavním hrdinou je historická postava, exulantský kazatel Václav Blanický. Prozaické zpracování zpřítomňuje čtenáři nejen jeho osobní životní příběh, ale pohnuté osudy exulantů vůbec, a to způsobem daleko bezprostřednějším a účinnějším, než dokáže pouze faktografické historické pojednání. Pozoruhodné je samo autorčino kultivované, do detailu promyšlené vyprávění, kterým nás přenese do tehdejších časů, její mírně archaizující výrazivo, v němž zaslechneme ozvuk jazyka našich písmáckých předků. Historická novela Edity Štěříkové splňuje tři náročné požadavky: nese ji znalost věci, literární uměřenost a schopnost zprostředkovat čtenáři osobní prožitek.

Pokud hledáte pro své blízké vánoční dárek, vřele doporučujeme. Knihu lze koupit za 320,-Kč

Cesta české reformace

Tato přednáška si klade za cíl nastínit „cestu české reformace“ v kontextu posledních dvou tisíc let evropských dějin. Vytýká si tedy stejné téma jako výstava v Památníku české reformace ve Velké Lhotě u Dačic. Tam je možné dozvědět se i mnoho dalších podrobností, které tato přednáška z časových důvodů pochopitelně pomíjí.

Česká reformace není nacionálně zabarvený pojem, jde zde o označení typu reformačního proudu (podobně se vyčleňuje například reformace německá nebo švýcarská). Česká reformace (počítaná obvykle od počátku 15. století) má své místo mezi ostatními proudy světové reformace, která začíná už koncem 12. století hnutím valdenských. Podle nejnovějších výsledků historického bádání diskutovaných i na mezinárodním fóru Konference evropských protestantských muzeí je česká reformace zpravidla považována po své valdenské předchůdkyni za druhou nejstarší (když pomineme podněty Jana Viklefa a lolarity). Teprve po ní (v 16. století) se objevují v zahraničí o mnoho známější německá, švýcarská a anglická reformace. Všechny reformační proudy mají společné základní důrazy: 1. orientaci na Bibli ve srozumitelném jazyce, přístupnou všem věřícím; 2. snahu o zdůraznění přímého vztahu člověka a Boha bez prostředníka – tzn. bez zprostředkování církevní institucí (papežství). Světová reformace byla vyprovokována odklonem oficiální církevní organizace od původních zvyklostí, pořádků a věrouky prvotní apoštolské církve: Císař Constantinus roku 313 ediktem milánským legalizoval křesťanství jako jedno z oficiálních náboženství římské říše. Za jeho nástupce Theodosia I. na konci 4. století se křesťanství stalo jediným legálním náboženstvím – tehdy církevní organizace v čele s papežem začala postupně přebírat světskou moc. Pomáhala při správě státního území, při výběru daní, byla státu prostředníkem k ovládnutí lidí, získala mono-

pol na vzdělání, na světonázor... Nebýt ve středověké Evropě křesťanem bylo velmi (někdy až životu) nebezpečné (proti takovým bývaly totiž vyhlašovány i křížové výpravy). To vedlo i k tomu, že se lidé stávali křesťany ne z upřímného rozhodnutí, ale pro pohodlnější život, nejčastěji ovšem jen tím, že se takovým „křesťanům“ (nikoliv tedy Židům či muslimům) jednoduše narodili. Tito lidé se sami osobně vlastně vůbec pro křesťanství nerozhodovali. (Když si tuto svou situaci začínali uvědomovat a přemýšlet o ní, mohli se snadno stát „kacíři“.) Tato většina byla určitě početnější než opravdoví přesvědčení křesťané a měla by se nazývat spíše jen lidé „u křesťanů“. Poměr lidí „u křesťanů“ a skutečných křesťanů z přesvědčení se odráží i v naší současnosti, jen lidé „u křesťanů“ se již dnes nemusí tak jako tehdy „pod tlakem doby“ nutit do vnějších obřadů, aby zapadli, jejich vztah ke křesťanství je chladný, pokud nejsou vůbec bezkonfesijní.

Vyvrcholení procesu započatého ve 4. století se váže k roku 1215 (4. lateránský koncil), kdy byla proměna Kristovy církve v instituci dokonána. (Tehdejší papež Inocenc III. o sobě prohlašoval, že je menší než Bůh, ale jinak je nadřazený všem lidem.) V této době začínají být povinné například tyto pořádky: 1. církevní organizace je jediným a nutným prostředníkem mezi Bohem a člověkem, kterému zajišťuje spásu a z tohoto důvodu také řídí život každého jedince i celé společnosti; 2. zavádí se povinný celibát kněží západní (latinské) církve; 3. prohlášeno v Bibli nepodložené dogma o transsubstanciaci (přepodstatnění chleba nebo hostie v Kristovo skutečné tělo a vína v Kristovu skutečnou krev); 4. svatá večeře Páně se začíná povinně přijímat jen pod jednou (oplatka – hostie), přijímání vína z kalicha pro všechny věřící se zakazuje (zdůvodněno hrozbou rozšiřování moru a možností nechtěného ukápnutí přepodstatněné Kristovy krve při manipulaci s kalichem); s tím vším souvisí 5. založení Svaté inkvizice, tj. organizace pro vyhledávání a usvědčování „kací-

řů“ – odrodilců věřících odlišně od oficiální církve (svatá inkvizice byla přejmenována na dnešní Kongregaci pro nauku víry Římskokatolické církve, současný papež Benedikt XVI. byl do svého zvolení – ještě jako kardinál Ratzinger – donedávna jejím prefektem).

Právě v této době, na počátku 13. století, začínají první pokusy odklon církevní organizace od původní apoštolské církve zvrátit a nasadit vykolejené křesťanství opět na správnou kolej. Jihofrancouzští valdenští se jako vůbec první snažili o reformaci, františkánský řád v čele se svým zakladatelem Františkem z Assisi alespoň o její reformu. Františkánská reforma nebyla tak důsledná jako reformace valdenských. Nezavrhovala církevní instituci, i když se vymykala původnímu křesťanskému učení. Valdenští zcela opouští víru v svaté a zdůrazňují oproti františkánům společenství (obecnství) věřících, staví pouze na Bibli a odmítají zprostředkovatelskou úlohu církevní organizace i papeže na cestě ke spáse. Františkáni pro svoji reformu proto získali papežovo požehnání, valdenští byli naopak, podobně jako před nimi například kataři (též albigenští; ze slova katar se velmi pravděpodobně vyvinulo označení „kacíř“), odsouzeni, stíháni křížáky a upalováni. V této době začínají první křížové výpravy v Evropě namířené ne proti pohanům, ale vlastně proti souvěrcům – křesťané proti křesťanům, jen poněkud jinak věřícím. Valdenští před stíháním prchali do celé Evropy, v Českém království se soustředovali zejména v jihovýchodních Čechách a na česko-moravské hranici. I u nás byla proti nim roku 1340 vyhlášena z Jindřichova Hradce malá křížová výprava. Nepochytaní valdenští se u nás udrželi až do husitství, které valdenství jejich prostřednictvím také ovlivnilo.

Počátek české reformace – husitská epocha – se datuje zpravidla od roku 1402, kdy Mistr Jan Hus začíná kázat v Betlémské kapli. Po jeho smrti se husité snažili pro svůj program – čtyři pražské artikuly – získat Ev-

ropu. Narazili ale na nepochopení a dokonce na ozbrojený odpor. Nakonec museli bránit České království během jednoho desetiletí proti celkem pěti křížovým výpravám. Po nemožnosti husity eliminovat vojenskou silou byla církevní organizace dohnána k jednání (což byla cesta, kterou husité od počátku preferovali), na němž obratně využila nejednotnosti husitů, jejichž nejradikálnější křídlo skončilo u Lipan (nebo na hradě Sionu). Výsledkem jednání byla basilejská kompaktáta: koncil tak povolil v Českém království vysluhování z kalicha i laikům. Z Českého království se stává země „dvojího lidu“ (země kališníků neboli utrakvistů a římských katolíků). To bylo v Evropě naprosto nové a ojedinělé, přestože obě skupiny stále formálně patřily pod Řím a papeže. Vzájemné války a rozepře vyřešil nakonec roku 1485 kutnohorský smír. Tato událost vstoupila do dějin Evropy jako „první mezník plurality“ – obě strany se totiž dohodly, že proti sobě nebudou vojensky vystupovat ani se vzájemně „hanět a tupit“. Pro šlechtice a dokonce i poddané platila svobodná volba vyznání ze dvou nabízených možností.

Kutnohorský smír nezahrnoval novou církevní organizaci, která vznikla v polovině 15. století a nazývala se Jednota bratrská. Ta se vydala svou vlastní nezávislou cestou, oddělila se důsledně od oficiální, papežem vedené, církevní organizace. Byla ovšem početně malá, měla své problémy, v 16. století však začal její vliv stoupat. Podle nového bádání se zdá, že nejnosiější myšlenky reprezentovala v proudu české reformace v 15.–16. století skupina tzv. starých (věrných) Čechů, která navazovala na táborskou teologii a myšlenky Mikuláše Biskupce. 16. století v českých zemích zastihlo českou reformaci již rozrůzněnou (o to se zasloužily i zahraniční proudy – zejména luteránství a kalvinismus), ale bez programového soupeření nebo nenávisti.

Římskokatolická církev na vlnu reformace 16. století reagovala na Tridentním koncilu (polovina 16. století). Vytyčila si

svůj program rekatolizace – snažit se o navrácení odrodilců zpět do vlastního lůna (odrodilce počítala již od velkého církevního schizmatu roku 1054, kdy se rozešla západní a východní – pravoslavná církev). Proto tím na některých místech (zejména na západní Ukrajině) vzniká z pravoslavné církve tzv. řeckokatolická církev (věřící i duchovní si mohli ponechat své zvyky, bohoslužebný jazyk, popové dokonce i své manželky, jen když nad sebou uznali svrchovanost papeže).

V roce 1575 došlo k sjednocení valné většiny reformačních proudů v českém království do společného českého vyznání víry (tzv. České konfese). Ta byla ústně stvrzena císařem Maxmiliánem II. Písemně pak byla česká konfese zachycena v Majestátu Rudolfovi z roku 1609. (Jeho vydání si na oslabeném Rudolfovi II. vynutily české protestantské stavy výměnou za vlastní loajalitu k němu – určitá politická hra, ostatně jako v každé době). Majestát umožňoval širokou náboženskou svobodu v českém království, nijak neznevýhodňoval ani římské katolíky, kterých bylo před Bílou horou v zemi jen asi 15 %. Majestát byl vskutku nejliberálnějším zákonem v oblasti náboženského vyznání a svědomí v 17. století v celé Evropě. Každý (i poddaný) si mohl sám libovolně zvolit svou konfesi a to bez ohledu na vyznání jemu nadřazené vrchnosti. Svoboda vyznání byla tedy do jisté míry srovnatelná i s dneškem, povolovala ovšem pochopitelně jen víru v rámci křesťanství (například islám nebo buddhismus tehdy samozřejmě nepripadaly v úvahu). České země se díky Majestátu staly „ostrovem náboženské svobody“ v Evropě, uchylovali se sem i lidé stíhaní v zahraničí pro svou víru. (Na důkaz toho můžeme míru svobody zajištěnou Majestátem porovnat s Ediktem nantským, platným ve francouzském království od roku 1598 nebo augsburským mírem platícím v německé říši počínaje rokem 1555: Edikt nantský do svého zrušení Ludvíkem XIV. zajišťoval kromě privilegovaných římských katolíků legální existenci s druhořadým ob-

čanstvím i hugenotům – francouzským kalvinistům; lze jej tedy považovat za určitou obdobu Tolerančního patentu z roku 1781 v habsburském soustátí. Kromě kalvinismu a římského katolictví nebyla ovšem ve Francii žádána jiná konfese povolena. Augsburský mír zajišťoval dvojvěří podle pravidla „čí panství, toho i náboženské vyznání“. Němečtí šlechtici si mohli vybrat buď luteránství, nebo římský katolicismus; tyto konfese byly přibližně rovnoprávné. Poddaní se museli přizpůsobit vyznáním své vrchnosti, v případě nesouhlasu se ale mohli přestěhovat k jinému zeměpánu, jehož vyznání bylo stejné jako jejich. Tak například vzniká tradičně „luterské Sasko“ a „římskokatolické Bavorsko“. Jakákoli další vyznání byla v německé říši zakázána. Augsburský mír navazoval svou zásadou volby vyznání podle vrchnosti vlastně na praxi, jakou uplatňovala oficiální církevní organizace po celý středověk – naprosto autoritativně a nesnášenlivě vyžadovala, aby tam, kde byl na trůnu křesťanský vládce, byli i všichni jeho poddaní křesťany. Proto ani augsburský mír nebyl nijak pokrokovým opatřením, přesto však umožňoval alespoň nějakou volbu vyznání, nikoliv pouze jedno jediné.)

Období náboženské svobody v české zemi ukončila 8. listopadu 1620 bitva na Bílé hoře a také brutální poprava 27 představitelů českého stavovského odboje na Staroměstském náměstí v Praze 21. června 1621 (toto výročí je pravidelně připomínáno pietním shromážděním). Zásadní změnu v konfesionálních otázkách přineslo císařem Ferdinandem II. vnucené Obnovené zřízení zemské (1627/8). To svým požadavkem jednoty vyznání představovalo v naznačeném postupném vývoji k liberalismu v konfesionálních otázkách jasnou cestu zpět. Povolilo pro obyvatele českých zemí pouze římskokatolické vyznání (výjimečně samozřejmě i řeckokatolické); pololegální byl do jisté míry judaismus (tzn. dokud panovník od Židů potřeboval peníze, chránil je a umožňoval jim soukromý výkon jejich náboženství; jindy ale zase nezabránil

pogromům podnikaným proti nim). Žádné další náboženské vyznání z celé plejády předbělohorských nebylo tolerováno. Lidé osobně svobodní (tj. šlechta a měšťané) dostali milost se ze země v případě nesouhlasu s přestupem k římskému katolicismu vystěhovat (majetky měli buď již zkonfiskovány, nebo je museli – obvykle nevýhodně – prodat), osobně nesvobodní poddaní museli na tuto víru přestoupit bez možnosti zemi legálně opustit. Činili tak proto potají a usazovali se jako exulanti v zahraničí, kde byly svobodnější poměry. Těm, kteří se svého přesvědčení nechtěli vzdát a přitom ale také nechtěli emigrovat, hrozily dragonády. (Dotyčné rodině bylo do chalupy nastěhováno několik vojáků, které musela zdarma živit a i jinak je zaopatřovat do té doby, než její členové „dostali rozum“ a prohlásili změnu svého vyznání k jedinému legálnímu.)

Česká reformace ovšem pokračovala v ilegalitě. Přestupy k římskému katolictví z donucení byly do jisté míry jen „na oko“, tedy pouze vnějšně. Uvnitř svých myslí a srdcí zůstávali mnozí i nadále přívrženci svého původního vyznání. Nastala skutečná doba „temna“ – to není Jiráskův beletristický přírůstek, například v knihách E. Štěříkové je doloženo, že přesně tohoto označení užívali tehdejší exulanti pro víru, když se vyjadřovali o své rodné zemi, z níž často s nasazením života prchali. Postupným dotíráním římskokatolických misionářů (zvláště jezuitů a dominikánů) dochází asi od počátku 18. století k postupnému sjednocení všech proudů české reformace v zemi ve věroučně v podstatě jednotnou tzv. skrytou církev české reformace. Ta si po celou dobu protireformace v pobělohorské době nesla vědomé dědictví a návaznost na českou reformaci. Tento fakt je zřejmý a doložený z mnoha míst, kde byli členové této skryté neinstitucionální církve vyšetřováni jako „kacíři“. V roce 1725 vychází proti nim nejtvrďší patenty císaře Karla VI. „Kacíři“ (vlastně všichni jinověrci) byli v povědomí lidí stejně nebezpeční a odsouzeníhodní jako například vrazi, lupiči,

zbojníci, buřiči apod. Podle císařova nařízení museli všichni úředníci povinně odpřisáhnout, že budou pronásledovat nekatolíky. Navíc to byla doba, kdy působil neblaze proslulý náboženský fanatik, jezuita Antonín Koniáš, velký nepřítel českých knih. V tomto období byla také Husova památka uměle a programově nahrazována fiktivním světcem českého baroka Janem Nepomuckým – tato osoba je totiž mylně ztotožňována s arcibiskupským vikářem Johánkem z Pomuku. (I jeden z největších českých historiků, římský katolík Josef Pekař připustil, že podle kanonizačního záznamu byl svatořečen člověk, který vůbec nikdy nežil. Takový pochybný patron je nyní mimochodem nazýván „světcem střední Evropy“.)

Skrytá církev měla svou tajně fungující organizaci, scházela se na odlehlých místech ke svým shromážděním, přijímala večeři Páně podobojí, samozřejmě vychovávala své členy i další generace svých pokračovatelů. Její členové pašovali v přestrojení za mlynářské krajánky, žebráky apod. zakázané knihy ze zahraničí, někteří z nich byli dokonce protestantskými kazateli, kteří byli do jednotlivých středisek této církve zváni a doprovázeni při přesunech. Skrytá církev po sobě pochopitelně nezanechala žádné písemné informace – vlastně ani nesměla, protože by to znamenalo v případě jejich odhalení její existenční ohrožení. Tresty pro „kacíře“ byly obzvlášť vysoké: nucené práce v okovech, pokuty, vojna, vězení, konfiskace majetku a odebrání úřadů, u nenapravitelných transmi-grace do Uher – do příhraničí u osmanské říše. Výsledky osob podezřelých z „kacířství“ se samozřejmě prováděly s použitím tortury (mučení – kvůli snazšímu a rychlejšímu doznání).

V roce 1781 si skrytá církev české reformace vynucuje vydání Tolerančního patentu – ten vyšel jako přímá odpověď na poslední dvě žádosti o náboženskou svobodu z Nosislavska a Olešnicka na Brněnsku. Patent umožnil náboženskou toleranci, tedy pouhé strpění odlišně věřících křesťanů, nikoliv konfesijní svobodu. Nekatolíkům

zajistil druhořadé občanství (nemuseli se už bát ponižujícího vyšetřování ani trestů za svou víru). Toleranční patent ovšem zůstal v porovnání s Majestátem z roku 1609 v Českém království stále krokem zpět. Nekatolíci se mohli přihlásit jen ke třem nově tolerovaným konfesím: k pravoslaví, luteránství a kalvinismu. Žádná Jednota bratrská, Beránkova víra, husitství, Česká konfese apod. nebyly ani nadále trpěny, i když se k nim lidé zprvu na mnohých místech (z neznalosti znění patentu nebo i záměrně) hlásili. Nakonec většinou pochopili, že musí přijmout jednu z nabízených variant, pokud nechtějí mít i nadále velké problémy.

Toleranční patent navíc nebyl vyhlášen veřejně, jednotlivé skupiny nekatolíků se po něm musely samy pít a informovat se. Pak si jej vyžádaly na úřadech oficiálně. Šíření informace probíhalo z Brněnska přes Českomoravskou vrchovinu do Polabí a až k Řípu. Nejprve šlo jen o základní informaci, že se lidé mohou k nekatolické (evangelické) víře úředně přiznat a přihlásit. Se souvěrci v zahraničí bylo domluveno, že teologii skryté církve je bližší kalvinismus. Protože první informace ještě neupřesňovala konfesi, poslali z Moravy do Čech druhou zprávu o nutnosti se výslovně přihlásit k helvetskému vyznání. Ne všude tato informace ovšem dorazila včas, proto někde vznikaly sbory helvetské, jinde zůstaly luterské („husité“ a „evangelíci“ byli vedeni jako luteráni). Vznik nekatolického sboru mohl nastat v místě, kde se přihlásilo 100 rodin, nebo 500 duší. Takové skupině obyvatel mohl být úředně přidělen pastor (tzn. pastýř, učitel – vlastně potupné označení, slovo „farář“ se pro nekatolické duchovní nesmělo užívat). Pastor pak fungoval v podstatě jako kaplan římskokatolického faráře pro nekatolíky. Oproti faráři měl nižší plat (na rozdíl od něj měl navíc obvykle i početnou rodinu). Podobně i řadoví evangelíci byli oproti svým římskokatolickým spoluobčanům významně finančně znevýhodněni. Museli platit svého pastora (faráře platila zpravidla vrchnost),

museli se složit na stavbu modliteben a škol, odváděli faráři poplatky za úkony, které pro ně vůbec neprováděl (pastor sice mohl evangelíky křtít, oddávat i pohřbívat, ale vedení matrik pro státní účely měl na starosti farář, který za to vybíral stejné obnosy jako u římských katolíků – evangelíci tedy platili za jeden úkon vlastně dvakrát – svému pastorevi a pak ještě faráři). Nekatolickým chrámům se nesmělo říkat „kostel“, ale jen modlitebna. Modlitebny nesměly mít věže ani zvony, zakázána byla i velká okna, budovy musely stát na okraji obce a vchod do nich nesměl vést z hlavní ulice, ale z polí. Už jen vzhledem k této diskriminaci nekatolíků je každá úvaha o „náboženské svobodě“ v naší zemi od roku 1781 naprosto vyloučena. (Naproti tomu měli evangelíci ve svých církvích oproti římským katolíkům i některé výhody – na rozdíl od nich mohli demokraticky rozhodovat o svých pastorech, samostatně si volili své zástupce – presbytery apod.; mohli tedy svou církev ovlivňovat daleko více, než řadoví římsští katolíci.)

Přes tyto všechny těžkosti na sebe nelehký úděl evangelíka během let 1781 a 1782 dobrovolně vzalo asi 70 000 lidí z Čech a Moravy. Nejvíce jich bylo na Chrudimsku a severní Moravě. Obava z rostoucího počtu nekatolíků a zejména fakt, že v některých oblastech byly určité obce dokonce úplně evangelické, zapříčinily náhlé ukončení možnosti přihlašování k 31. prosinci 1782. Původní záměr, nepřijímat dál již vůbec žádné přihlášky, ale již nebylo možné uplatnit. Nakonec byly další přestupy upraveny pomocí tzv. šestinedělních cvičení – žadatel o přestup k evangelické církvi byl podroben po šest týdnů trvajícím vyučování římskokatolického katechismu na římskokatolické faře (a po celou tuto dobu nesměl navštěvovat pastora ani modlitebnu a také musel toto cvičení z poloviny zaplatit). Když i po této době (mnohdy bývala uměle prodlužována), kdy byl vystaven enormnímu nátlaku ze strany faráře i římskokatolické veřejnosti, vytrval ve svém původním rozhodnutí, mohl se

evangelíkem stát. Tento způsob byl od roku 1783 do roku 1849 jedinou možností, jak se stát v českých zemích evangelíkem. Přestup od evangelictví k římskému katolicismu (tzv. „navrácení se do lůna samospasitelné římskokatolické církve“) byl možný naprosto bez omezení a překážek, třeba i na smrtelné posteli.

Kdyby nedošlo k zastavení přihlášek, kvalifikovaně se odhaduje, že by počet nekatolíků stoupl během deseti let asi na 100 000, což by byla již asi čtvrtina obyvatel české kotliny, která by mohla (přes své obecně pokojné chování) „ohrozit“ neotřesitelnost pozic římskokatolické církve a s ní úzce spjatého habsburského státu. Podobně jako nemohli lidé svobodně měnit své vyznání, nemohl v uvedeném období vzniknout žádný nový evangelický sbor (až na výjimky, které toho dosáhly cestou obzvláštní milosti).

Nekatolíci se vyskytovali i v pohraničních, jazykově německých oblastech. Z rané toleranční doby známe doklady o příkladné spolupráci česky mluvících evangelíků s jejich německy mluvícími souvěrci. Nejznámějším příkladem je v tehdejší době německá ves Habřina/Haber u Úštěka, kam se informace o Tolerančním patentu dostala součinností evangelíků z tvořícího se českého sboru v Ctiněvsi na Podřipsku. Podobná spolupráce byla pěstována i v Krkonoších, Podorlicku nebo Valašsku – Hodslavice a Suchdol nad Odrou. (Nekatolíci bydlící přímo u hranic se Saskem a Pruskem se jako evangelíci nemuseli vůbec hlásit – nebyl pro ně problém několikrát během roku vyrazit na nekatolické bohoslužby do vyznáním spřízněné ciziny.)

Když Tolerančním patentem uzákoněnou situaci zhodnotíme z širšího časového hlediska, docházíme k tomu, že do roku 1781 jednotná církev české reformace byla patentem uměle (do jisté míry záměrně) rozdělena na dvě v zemi nepůvodní konfese (někde se kvůli tomu i dělily sbory – například Velká Lhota u Dačic, Vsetín). Tím byla pochopitelně významně oslabena. Přesto se utěšeně

rozdělila. Postupně došlo k vytvoření církevní organizace: seniorátů, superintendencí (obdobu dnešního synodního seniora a synodní rady) a nad nimi stojící evangelické konzistoře (v čele ovšem s římským katolíkem). K posílení postavení evangelických církví přispělo i národní obrození, které mělo nejen jazykovou, ale i vlastenecko-historickou rovinu. V první polovině 19. století tak stoupal zájem o tradici husitství a české reformace jakožto součást češství. Příčiněm historiků došlo na tehdejší dobu k serióznímu zkoumání husitské epochy, na kterou se do té doby nahlíželo pod vlivem pozdějších zaujatých pramenů jako na jednoznačně negativní. Nutno zde připomenout především přínos „otce národa“ Františka Palackého, původem evangelíka z Hodslavic.

Požadavek sjednocení evangelických církví tlumočila v revolučním roce 1848 skupina bohoslovců obou tolerovaných vyznání vedená Bedřichem Vilémem Košutem – dnes málo známou postavou, kterou habsburský stát považoval za ještě nebezpečnější než byl Karel Havlíček Borovský. (Zatímco byl Havlíček už dávno doma ze své internace v tyrolském Brixenu, Košutovo věznění v hlavním městě Korutan Celovci/Klagenfurtu nadále pokračovalo. Ani po jeho ukončení se ale Košut nesměl do vlasti vrátit, a to i přesto, že jej evangelíci zvolili svým superintendentem. Zemřel tedy ve vyhnanství.) Přes neúspěch Košutových snah přinesl rok 1849 pro evangelíky určité úlevy: tzv. provizorní (dočasné) nařízení zmírnilo některá ustanovení tolerančního patentu: bylo zrušeno šestinedělní cvičení a každý plnoletý občan mohl svobodně přestoupit k evangelictví. Potupné označení „nekatolík“ bylo nahrazeno neutrálním „evangelík“, podobně se už evangelickým duchovním nemuselo říkat „pastoři“, evangeličtí faráři směli vést matriky s úřední platností a modlitebny (označované již jako kostely) mohly mít věže se zvony.

Úplnou rovnoprávnost všech vyznání přinesl až roku 1861 vydaný císařský Protes-

tantský patent. Konfesijní rovnoprávnost ale nebyla ani potom zcela dodržována (například ze školních tříd veřejných škol ani potom nezmizely krucifixy visící obvykle vedle tabule apod.) V této době docházelo k novostavbám evangelických kostelů a k zahájení diakonské (tj. dobročinné) práce evangelických církví. Vznikají také nové německé luterské sbory.

Do helvetské církve v této době vstoupil i významný filozof a sociolog, pozdější „prezident osvoboditel“ Tomáš Garrigue Masaryk. Jejím členem byl i po sloučení obou církví v Českobratrskou církev evangelickou až do své smrti. Roku 1905 byla založena Kostnická jednota – spolek evangelických křesťanů, který posléze začal vydávat ekumenický časopis Kostnické jiskry. Jeho členy byli evangelíci bez ohledu na konfesi, včetně nově vzniklých proudů a církví (tehdy existovala již třeba předchůdkyně dnešní Církve bratrské, Jednoty bratrské a některých dalších současných denominací).

Po skončení první světové války, kde ideje české reformace našly ohlas především v legionářském hnutí, a vzniku Československé republiky v říjnu 1918 dochází záhy, již v prosinci téhož roku ke svolání generálního sněmu obou evangelických církví do Smetanovy síně Obecního domu v Praze. Tam bylo ujednáno znovusjednocení Tolerančním patentem rozdělené církve české reformace, která nyní přijala jméno Českobratrská církev evangelická. Tato církev je jedinou nositelkou nepřerušené návaznosti české reformace od husitství až dodnes.

Existují ovšem i další církve hlásící se k české reformaci. Jejich návaznost byla ale na nějakou dobu „přerušena“. Největší z nich je Církev československá husitská. Československá církev vznikla v roce 1921 iniciativou reformních římskokatolických kněží v čele s Karlem Farským. Nejprve se jmenovala jen Církev československá, přídomek „husitská“ používá až od 70. let 20. století. Byla jedním z výsledků hnutí „ pryč od Říma“, které ve 20. letech vyvolalo velkou vlnu přestupů od římskokatolické církve do ji-

ných, třeba i za tím účelem založených protestantských církví. Podobně vznikají evangelické sbory třeba v místech, kam se do svobodné země navrátili potomci exulantů odešlých v minulosti pro víru do ciziny (například polský Zelov nebo obec Svatá Helena v Rumunsku, kam byli dříve posíláni vyhoštěnci, a mnohá další sídla zejména v Polsku a Sasku).

Za nacismu a druhé světové války se křesťané všech vyznání účastnili odboje, a to duchovní i laici. Někteří byli pro svůj aktivní postoj proti nacistům vězněni i v koncentračních táborech (z evangelických připomeňme Miloše Biče a Jiřího Ottera), mnoho jich útrapy války samozřejmě nepřežilo. Návaznost české (československé) státnosti na českou reformaci opět za války zdůrazňovali především legionáři. Vzpomeňme jen třeba na československou 311. bombardovací peruč R.A.F., která si do svého znaku vložila husitský okovaný cep a řemdih společně se známým heslem husitů: „Na množství [nepřátel] nehleďte“.

Konec druhé světové války znamenal další vlnu reemigrací exulantů, zejména do pohraničí uvolněného po odsunutí německé menšiny.

Po únoru 1948 měli křesťané obecně velké problémy. Zákon z roku 1949 o hospodářském zabezpečení církví státem je připravil o majetek a náhradou za to stát převzal péči o platy duchovních. Dochází tak vlastně k zavedení obdoby tolerančního zákonodárství – křesťané se stávají druhořadými občany, duchovní jsou jako státní zaměstnanci pod neustálým dohledem, hrozí jim odebrání státního souhlasu k výkonu farářského povolání (mohl být zadržen i několik desítek let). Se znárodněním majetku a existencí v diskriminujícím prostředí měla největší problémy hlavně římskokatolická církev – vlastnila velký majetek, měla nejvíc přívrženců i duchovních a navíc nikdy předtím neprošla zkušeností trpěné církve, jako evangelíci během toleranční doby. Komunis-

tický stát také úplně zamezil sociální a dobročinnou práci církví (charity a diakonie).

Komunistický režim se přičinil i o oběti křesťanů na životech. Známy je například případ monstrprocesu v souvislosti s údajným zázrakem v souvislosti s údajným zázrakem v Číhošti na Havlíčkobrodsku (brutálními metodami byl při výslechu umučen římskokatolický kněz Josef Toufar), mnoho kněží, farářů, řeholníků a řeholnic bylo posláno do pracovních táborů apod. Z evangelických obětí komunistické zvůle je nutno určitě zmínit „Největší politický proces – M. Horáková a spol.“ z 50.let. Milada Horáková byla totiž členkou českobratrského sboru v Praze na Smíchově. Jako první pochodeň rozsvícená na protest proti okupaci státu Rudou armádou od srpna 1968 dokončil svůj život v roce 1969 student filozofie Jan Palach, rodák ze Všetat, českobratrský evangelík ze sboru v Libiši u Neratovic.

Po „sametové revoluci“ v roce 1989 byla provedena odluha církví od státu. Zůstala ale nedokončena – stále zbývá vyřešit finanční stránku odluhy – tj. aby duchovní nebyli závislí svými platy na státu a aby stát církvím vrátil majetky odcizené během komunistické éry.

V současné době existuje v demokratické České republice určitě nejširší svoboda náboženského vyznání i svědomí v celé historii. Křesťané různých tradic k sobě hledají cestu v rámci ekumenického hnutí. Činí to ve snaze dojít k úzké spolupráci v širokém spektru oblastí při zachování plurality názorů a směrů, z nichž vzešli, nikoliv kvůli institucionálnímu nebo věroučnému sjednocení všech křesťanů do jedné církevní organizace.

Na tomto místě prozatím končí cesta křesťanů obývajících malebnou českou kotlinu a spolu s ní i cesta české reformace, která je její nedílnou, tradiční a stále poměrně významnou a výraznou součástí.

Koho téma této přednášky zaujalo natolik, že by se jím chtěl hlouběji zabývat, doporučuji mu obrátit se na Historickou společnost pro aktualizaci odkazu české reformace

VERITAS. Veškeré další informace, včetně stanov a členské přihlášky poskytují internetové stránky, dosažitelné celosvětově na adrese: <http://veritas.evangelnet.cz>

Miroslav Soukup

Mistr Pavel Stránský (1583-1657)

Letos uplyne 350 let od smrti významného českého spisovatele, statečného vyznavače křesťanské, reformací očištěné, víry a jednoho z nejvýznamnějších českých pobělohorských vyhnanců, Mistra Pavla Stránského. Je otázkou, zda si toto výročí připomene místo jeho dlouholetého působení, kdysi královské město Litoměřice nad Labem. Ono to vlastně již učinilo (nejspíše r. 1947), když dalo zhotovit jeho pamětní desku, umístěnou v podloubí radnice (nyní muzea) s uměleckou krásnou hlavou Stránského, avšak s zčásti nepravdivým popisem jeho působení na tomto místě: „V tomto domě působil jako městský písař M. Pavel Stránský, obránce českého jazyka a českého státního práva a tvůrce díla „O státě českém“. R. 1627 odešel do exilu pro účast na českém stavovském povstání.“ Nebylo tomu tak, ale Stránský opustil město svého téměř dvacetiletého působení r. 1627 pro svou evangelickou víru, když byl nucen po brutálním mandátu císaře Ferdinanda II. proti nekatolíkům volit mezi věrností evangelické víře anebo kolaborací a konformismem, jemuž se arci nemohl vyhnout prostý lid, který v zemi potřebovali noví páni, když si rozdělávali snadno získaná nová panství. Ať již byl důvod zmíněného nehistorického údaje o důvodu exilu Stránského jakýkoli, lze se domnívat, že autor či autoři chtěli zdůraznit při obnovování české správy Litoměřic, že toto město bylo odedávna české, zároveň však zamlčet, že bylo evangelic-

ké! Tento stav – žel – doposud trvá, i když podepsaný v místním tisku i přímo opětovně žádal o opravu falza, zvěčněného na pamětní desce historického města Litoměřic ...

Pavel Stránský se narodil r. 1583 ve vsi Zápy u Brandýsa nad Labem, a to ve dvoře svého otce, svobodného sedláka Havla Filipů a jeho manželky Doroty, zvaném „Stránka“. Odtud příjmení, jehož potom stále užíval: „Stránský“. Rodiče mu umožnili studia na kdysi slavné, v současné době však již jak na počtu profesorů a studentů a rovněž i na financích značně ochuzené Karlově universitě, mající toho času pouze jedinou fakultu. Stránský zde dosáhl r. 1607 hodnosti bakaláře a r. 1608 titulu magistra. Ve svém studiu se Pavel Stránský orientoval především na dějiny a na státní právo. S touto výzbrojí se odebral r. 1608 do výstavného královského města s mnohými renesančními budovami, do Litoměřic. Před pražskou profesurou, která mu byla nabízena (která však byla tehdy vázána na celibát), dal přednost lépe honorovanému povolání městského písaře, když předtím spravoval zdejší latinskou vyšší školu, pozdější gymnasium. Roku 1610 se žení s dcerou královského rychtáře pana Adama Mráze z Milešova, ovdovělou paní Kateřinou Zlatohlávkovou, s níž vyženil značnou část jejího jmění a dceru Dorotku. Roku 1614 je Stránský zvolen členem městské rady. Do služeb města dal své humanistické a právní vzdělání, ale i svou povahovou vážnost, ovoce působení tehdejší evangelické církve, tedy novoutrakvistické církve „podobojí“.

Městská práva byla tou dobou již značně okleštěna, a to opatřením císaře Ferdinanda I. z r. 1547, když evangelická města potrestal za to, že mu neposkytla brannou hotovost proti německým evan-

gelíkům v tzv. válce šmalkaldské. Nicméně v Litoměřicích ještě platí staré ustanovení, že občanem se zde může stát pouze člověk evangelického vyznání. Bylo to uplatněno např. proti Mikuláši Mrázkovi a Bartoloměji Colloniovi. Stránský si tím vysloužil nelibost nejvyššího kancléře Českého království pana Zdeňka z Lobkovic, který jej předvolal do Prahy k výslechu a tam jej i na 9 dní vsadil do vězení. Město pak od onoho ustanovení upouští, nicméně se raduje z Rudolfova Majestátu r.1609, jímž byla nekatolíkům přiznána plná rovnost s katolíky a svoboda vyznání na základě České konfese z r. 1575. Roku 1618 se dějiny České země dostávají do pohybu, arci nešťastným směrem. Na obranu evangelíků proti katolické šlechtě je zvoleno tzv. Direktorium, jehož členem se stává také M.Pavel Stránský (předsedou byl zvolen jeho „soused“ pan Václav Vilém z Roupova, pán na vsi Žitenice). Když katolická vrchnost dává zavřít evangelický kostel v Broumově a zbořit kostel v severočeském Hrobu, je svolán českým sněmem sjezd do Prahy. V Karolinu pak podepisuje stížný list, tehdy již králi Matyášovi, také Pavel Stránský, nicméně pražskou „defenestraci“ a rovněž nepřipravenost českého stavovského povstání kritizuje. Téhož roku 1618 vydává Stránský svůj „Okřik proti hostinským v Čechách se do kostelův tlačícím jazykům...“, jímž protestuje proti rozpínavosti německé části evangelické církve a církevní správy. V Praze dochází na Hradě k neuvážené defenestraci místodržitelů, pánů Slavaty a Martinice spolu s písařem Fabriciem a rok nato je českým sněmem zvolen za vzdorokrále proti dříve zvolenému Ferdinandu II. rýnský kurfiřt Fridrich Falcký. Nedosti spořádané a špatně placené vojsko českých stavů je

zahnáno na útěk spojenými silami Habsburků a bavorského vévody Maxmiána na Bílé hoře a „zimní král“ se svou rodinou prchá přes Náchod ze země...

Pavel Stránský zůstal i po těchto tragických událostech na svém místě na litoměřické radnici a ještě roku 1627 vzdoruje „reformační komisi“ a kapucínům Valeriánu Magni a Františku z Rozdražova. 21.7.1627 přichází z Prahy protireformační císařská komise a když Stránský odmítne předvolání k výslechu, je vyzván, aby opustil zemi. Stránského rodina, zbavená rozsudkem komise 2/3 majetku, má jen čas zařídit rozprodej zbytku jmění a 3.8.1627 opouští Litoměřice, město, s nímž byly spjaty tolikeré vazby a naděje, vstříc neradostnému vyhnanství.

Prvním cílem exulanta Stránského, podobně jako i dalších českých evangelických vyhnanců (jen z Litoměřic jich mělo být na 500, celkem v Pirně přes 2.000!) byla saská Pirna, město ležící poblíž zemské hranice na Labi. Stránský se svou rodinou tam na jedné straně zažil osočování svárlivým „luteránem“ Samuellem Martiniem z Dražova (v Praze byl představeným konsistoře podobojí), na druhé straně požíval přízně pana Štěpána Gerštorfa z Gerštorfu, což mu asi umožnilo přestěhování do Drážďan a dále do Freibergu a Lipska. Tam někde, za pohnutých a nejistých poměrů Třicetileté války nepropadal rezignaci, nýbrž začal spisovat své, později slavné dílo: „O státě českém“ (Respublica Bohemiae-1634; Respublica Bojema-1643). K tomuto dílu byl m.j. povzbuzen plánem známého Elzevirského nakladatelství v holandském Leydenu, vydat soubor spisů o evropských státech. V tomto svém díle se Stránský detailně rozepisuje nejprve o všech českých královských městech (v tom i o „svých“ Litoměřicích), dále po-

jednává o státním uspořádání Českého království a jeho dalších kulturních a hospodářských zařízeních. Výslovně zde zmiňuje, že to byl římský a německý císař Karel V., který v Augsburgu r.1548 potvrdil svébytnost Českého království, jež samo volbou rozhoduje, kdo bude jeho panovníkem (tak to platilo ještě před r.1526 při volbě Ferdinanda I. českými stavy). Své dílo Stránský připisuje synům „Nejjasnějšího kdysi krále českého Fridricha, Robertovi a Mořicovi, falckrabatům rýnským, vévodům obojích Bavor atd.“ (ačkoli všechny tyto země se mezitím staly kořistí bavorského vévody Maximiliána, odměnou za jeho pomoc při potlačování českého stavovského povstání). Zde se projevuje vřelé vlastenectví Pavla Stránského a současně i jeho skromnost, v níž se omlouvá za případné nedostatky svého díla, jež tvořil uprostřed válečných zmatků a stísněného postavení vlastního i své rodiny. Stránského dílo vyšlo v Leydenu r.1638, druhé vydání pak r.1643, napsané a doplněné již v Toruni, kde Stránský našel své poslední pracoviště a útočiště jako profesor tamního polského latinského gymnasia. Svým čtenářům adresuje Stránský tuto závěrečnou připomínku: „...aby sis byl dobře vědom toho, že jsem své výklady, ať jsou jakékoliv, vypracoval nakvap, jsa bezprávně vyhnán z vlasti pro neschvalování římských náboženských obřadů, zbaven pevného sídla a přemnoha vhodných pomůcek, uprostřed lomozu zbraní a válečných hrůz.“ Svůj spis končí slovy: „Potvrdiž Bože, co myšleno dobře“.

Pavel Stránský ze Zapské Stránky umírá v Toruni r.1657, tedy před 350 lety. Jeho dílo je pak vydáváno mnohokrát v různých zemích, např. 1713 v Amsterdamu, 1719 ve Frankfurtu nad Mohanem, ve vlasti pak 1792-1803 ně-

mecky v překladu jezuity Ignáce Cornovy a konečně česky 1893 od E.Tonnera. V roce Stránského smrti – 1657 – je v jeho Litoměřicích založeno katolické biskupství, jako nástroj nejen duchovní správy, ale i konečné rekatolizace severních Čech.

Vlastimil Sláma

Kongres „EXUL JOHANN AMOS COMENIUS“ v Lešně 2.-4.5.2007

V minulém věstníku jsme Vás informovali o tom, že u příležitosti 380.výročí příchodu J.A.Komenského do Lešna pořádají občanské sdružení EXULANT, Evangelický reformovaný sbor v Zelově a Město Lešno mezinárodní konferenci. Záštitu nad akcí přislíbil ministr zahraničí ČR. Na programu budou bohoslužby, přednášky zaměřené na osobnost J.A.Komenského od odborníků z České republiky, Polska a Spolkové republiky Německo, hudební představení a další akce. Občanské sdružení Exulant zajistí pro zájemce ubytování a společnou dopravu autobusy. Předpokládaná cena za dopravu, ubytování a kongresové materiály je 3.000,-Kč. Někteří z Vás již projevíli zájem o účast na této akci a odeslali předběžnou přihlášku. Těm budou na sdělenou adresu zaslány bližší informace. Pokud máte ještě zájem o účast a nepřihlásili jste se, odešlete co nejrychleji přihlášku, která je na konci tohoto věstníku.

V rámci kongresu dojde i k vyhodnocení fotografické soutěže Rosa exularia. Soutěž je dosud otevřená. Podrobné podmínky byly otištěny v minulém věstníku, příjem fotografií pro ČR je do konce února 2008 na adrese MUDr. Josef Čáp, Nádražní 7, 568 02 Svitavy.

Jubilant Pavel A.Smetana

14.července 2007 oslavil předseda občanského sdružení EXULANT a emeritní synodní senior Českobratrské církve evangelické sedmdesátiny. O prázdninách přinesl Evangelický týdeník-Kostnické jiskry obsáhlý článek od Jiřího Šmídy o setkání, které se při této příležitosti uskutečnilo v domovském sboru Pavla Smetany, což je sbor ČCE v Praze- Libni. Dovolujeme si ze zmíněného článku Jiřího Šmídy vypůjčit několik výňatků a doplníme je celými příspěvky Prof. Ing. Karla Matějky a manželů Štěříkových, které v Libni zazněly.

V sobotu 30. června 2007 se zaplnila modlitebna libeňského sboru ČCE téměř do posledního místa. Na základě textu ze Skutků apoštolů 26. kapitoly 13.-20. verše blízká příbuzná jubilanta sestra Věra Jelínková, první ordinovaná žena v Polsku a farářka ze Zelova, města v Polsku, které se stalo pro mnoho generací útočištěm českých evangelíků z pobělohorského exilu, uvedla analogii apoštola Pavla a jubilanta Pavla Amose. Novozákonní Pavel byl horlivým vyznavačem Boha, ale pronásledovatelem křesťanů a posléze statečným vyznavačem a šířitelem. Stejně i jubilující Pavel přes křesťanskou výchovu svých rodičů šel v době dospívání cestou, která ho odvracela od Pána Boha, čímž zarmucoval nejen Jeho, ale i rodiče. A protože žádný člověk nemůže změnit sám sebe, ale může to způsobit jedině Ježíš Kristus, byl apoštol Pavel na cestě do Damašku zastaven tímto vzkříšeným Ježíšem, tak tomu bylo i u Pavla Amose. Oba Pavlové se od svého obrácení a přijetí Pána Ježíše Krista

za svého Spasitele a Pána stali nositeli evangelia v čas příhodný i nepříhodný.

Synodní senior Mgr. Joel Ruml ve svém příspěvku kromě jiného připomenul přítomným, že i přes všechny nejrůznější problémy, které přináší vedoucí postavení v církvi, v kázáních jeho předchůdce zaznívalo jasně a zřetelně komu uvěřil a kdo je jeho Pánem.

Bývalá synodní kurátorka RNDr. Lydie Roskovcová řekla, že žádná doba, kterou žijeme není jednoduchá. V církvi máme dost dobrých kazatelů a schopných lidí, ale plášť Kristovy lásky, který vše dokáže přikrýt, není dán každému, kdežto jubilantovi ano.

Ředitel Komenského muzea v Přerově PhDr. František Hýbl stručně přiblížil českobratrskou tradicí v Přerově a jako zajímavost uvedl, že ve sbírkách muzea je rukopis učebnice počtů a češtiny, které sepsal dědeček jubilanta Jan Kozák.

Za občanské sdružení Exulant, které toto setkání zorganizovalo, jubilantovi poděkoval za práci pro sdružení Mgr. Jan Bistranin. Za evangelické sbory v zahraničí (Ukrajina, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko) Ing.Alexandr Drbal vyjádřil dík za duchovní „vzkříšení“ potomků českých exulantů.

Slovesný program byl proložen dvěma bloky hudebních vložek. V jednom bloku zazněly ukázky z děl skladatele Mariniho, J.S.Bacha, F.Bendy a W.A.Mozarta v podání Jitky Navrátilové (cembalo) a Kateřiny Chudobové (příčná a zobcové flétny), ve druhém bloku variace na duchovní písně z dílny Pavla Čápa, které na kytaru přednesl autor a na flétny K.Chudobová byly proloženy vybranými básněmi jubilanta v přednesu MUDr.Josefa Čápa ze Svitav.

Ing.Tomáš Stodola prezentoval ro-dokmen Smetanů, kteří po svém odchodu

do exilu z Bohuslavic nad Metují přes Czermnou, Münsterberg, Střelín a Zelow se v r. 1925 navrátili zpět do země otců, do Suchdolu nad Odrou.

Pavel Smetana - EXULANT

Asi by bylo přesnější uvést v názvu mého příspěvku místo „Pavel Smetana – Exulant“ přímo „Pavel Smetana - Český bratr“. Samozřejmě tím nemyslím náš oblíbený evangelický časopis, ale právě zde přítomného našeho milého bratra, který nese i rozvíjí jednu z nejbohatších i nejkrásnějších, byť často lidsky viděno neradostnou a velice tíživou tradici našeho národa, lidu Kristova v něm žijícího a jeho touhu po svobodě vyznání i svobodě občanské. Jde současně o tradici česko-bratrskou i exulantskou, dosvědčenou jen obtížně popsatelným nekatolickým pobělohorským exilem.

Známe se s Pavlem Smetanou takových dobrých téměř 50 let (podle mých pamětí asi ze SEKu – středisko evangelických kurzů v Bělči), ale exulantskou tradici jsme společně s řadou výtečných bratří a sester mohli nově oživovat a rozvíjet až po roce 1990. Bylo sice obsahově na co navazovat, avšak vazby mezi jednotlivými komunitami byly často zpřetrhané a kontakty probíhaly většinou pouze na osobních či rodových známostech.

Pra-pa-prarodiče Pavla Smetany pocházeli z oblasti východních Čech, po roce 1747 využili nově vzniklé riskantní možnosti a přesídlili (přesněji uprchli) do tehdejšího Pruského Slezska, zřejmě někde do Husince na Střelínsku. Odtud pak záhy přešli do Sacken (Lubiny) – je tam o nich záznam v kronice. Zde už byli společně i s mým pra-pa-pradědem Janem Matějkou - a po zakoupení Zelowa pak hned na začátku 19.století (1803) přesídlili tam. Naše rodové přátelství tedy trvá již

přínejméně dvě a půl století (mého tatínka, evangelického faráře Karla Matějku, Pavel Smetana co by synodní senior ČCE pohřbíval v roce 1992 v Růžďce).

Nechci zde ovšem odhalovat svou nepříliš zasvěcenou znalost rodové historie Smetanů nebo Matějků, stejně bych ve skutečnosti jen opisoval z pečlivých statí historiků, a proto bych se vrátil už jen na začátek devadesátých let minulého století, kdy, již po desítkách let života v Zemi otců, došlo k novému impulzu v dění mezi pobělohorskými reemigranty a jejich potomky a posléze i založení občanského sdružení Exulant. Na tom měl Pavel mimořádně velký podíl, protože já jsem si do té doby naši společnou exulantskou minulost vůbec neuvědomoval. Tehdy mi Pavel úspěšně vysvětlil, že právě „teď“ je pro obnovenou činnost vhodná doba, a že by se toho jistě rád ujal můj tatínek. Ale když již tatínek nežije, tak prý je to na mně. Tatínkovým postojem si mimochodem nejsem vůbec jist, nicméně tento postup Pavlovi vyšel, a tak bych teď rád v několika bodech shrnul stále živý přínos Pavla Smetany pro potomky exulantů:

- Pečlivě promyšlený nápad a následně vytvoření rámce i programu 1.sjezdu nazvaného Návrat do země otců v roce 1993. Jeho součástí bylo i přijetí delegace panem prezidentem V.Havlem a návštěva kardinála M.Vlka v Betlémské kapli.
- Přijetí a rozvinutí myšlenky založit občanské sdružení, a to v úzké vazbě na ČCE a BJB (zájem jsme měli i o CB a JB, ale to nějak nevyšlo). Ta spolupráce s BJB však byla a je moc užitečná a přínosná.
- Důraz na organické propojení všech reemigrantských skupin a proudů (z Polska, Ukrajiny, evangelíků, baptistů apod.).

- Po celou dobu existence sdružení Exulant (tedy již 12 let) je Pavel Smetana významným členem jeho výboru, poslední tři roky je jeho předsedou (prezidentem).
- Navázání přímé spolupráce se sborem v Zelově a dalšími původními exulantskými místy, vzorová pastýřská péče o zde dosud žijící bratry a sestry.
- Pavel vždy měl připravené pohotové i případné slovo k různým příležitostem (ať už pronesené nebo napsané), různá kázání, přednášky, úvodníky, předmluvy – ať už se jednalo o vernisáže, konference, či příležitostná setkání.
- Všestranná podpora vydávání exulantských publikací, zvláště připravovaných Dr. Editou Štěřikovou.
- Dlouhodobá péče o opravy a úpravy zelowského kostela a areálu kolem něj.
- Ohromný podíl na „světovém sjezdu Zelováků“ konaném v roce 2003 u příležitosti 200. výročí zakoupení zelowského panství.

Pavel Smetana je mimořádně obdarovaný člověk, s velkým zaujetím pro živé exulantské tradice, které ovšem vidí především jako touhu po svobodě vyznání, odvahu vyjít z nesvobody a věrně uchovat bohatství darů, kterých se exulantům i v těžkých podmínkách pobělohorské éry dostalo. Přitom jeho důraz není na minulost, ale na živý odkaz otců pro náš život a pro naše potomky. Jeho velmi oblíbeným tématem je třeba hluboké zamyšlení se nad zdánlivě jednoduchou otázkou „Kde domov můj?“

Myslím, že právě u Pavla Smetany se bohatě naplnila známá slova 1. žalmu: „Nebo bude jako strom štípený při tekutých vodách, kterýž ovoce své vydává časem svým, jehožto list nevadne a cožkoli činiti bude, šťastně se mu povede.“

Karel Matějka

*On všechno učinil krásně
a v pravý čas,
lidem dal do srdce i touhu po věčnosti,
jenže člověk nevystihne
začátek ani konec díla, jež Bůh koná.
(Kaz. 3, 11)*

Milý Pavle,
zas jednou si uvědomujeme, jak je náš pozemský život vázán na čas. Hodiny nám ho denně názorně odměřují, dny a noci se střídají, měsíce ubíhají, roky se sčítají, a než se člověk naděje, je mu sedmdesát let. Všecky pokusy vymknout se nějakým způsobem zákonitosti času selhávají jako pošetilost, protože i čas je dílem Božím. On všechno učinil krásně, a v pravý čas, jehož počátek ani konec neumíme vystihnout. K našemu dobru nám Bůh vložil do srdce i touhu po věčnosti, která je pro nás ještě větším tajemstvím než čas. Někdy se snažíme vtěsnat tuto touhu po věčnosti do nějaké formy naší časnosti, ale i to je marné počínání. Čeští exulanti přijímali dar touhy po věčnosti příkladně: prostě, vděčně, se vši vážností a zodpovědností. Konsekventně hledali cestu ke spasení v oběti Kristově. Z lásky k Němu chtěli co nejlépe poznat Boží vůli a být ji poslušni. Proto se ochotně vzdávali všeho co měli a vydávali se v důvěře v Boží vedení do neznámé ciziny. Touha po věčnosti v bezprostřední blízkosti Boží je podstatným rysem exulantů. Jejich zvažování časnosti a věčnosti mne zvlášť zaujalo, posloužilo mi osobně k duchovnímu povzbuzení a dodávalo mi odvahy zabývat se tématem, které ještě před dvaceti lety nikoho z historiků nezajímalo. Víím, že i Ty, milý Pavle, jsi už od svého mládí, díky svému otci, měl k odkazu českých exulantů velmi blízko.

Tvého otce jsem si už jako dítě dobře pamatovala, protože moji rodiče ho zvlášť srdečně vítávali, když přijel, aby poslou-

žil v našem sboru. Pojilo je vřelé přátelství, jehož počátek sahá daleko do doby mé preexistence, čímž byl tento vztah našich rodičů pro mé dětské představy zvláště zajímavý a působivý. O desetiletí později jsem byla náhodou v Praze u Vás na Spořilově, když se hovořilo o Tvém právě zcela čerstvém rozhodnutí studovat teologii. V době našich studií jsme se nevidali často, Praha je přece jen dost velká. Za několik dalších let se mezi nás dokonce dostala "železná opona". Ale i tam, na druhé straně té neslavně proslulé "železné opony", jsem zcela nečekaně narazila na Tvé jméno v korespondenci Martina Niemöllera, který se jednou zmiňoval o setkání s Tebou v Praze. O Tvém působení v církvi jsme se leccos dozvěděli z Kostnických jisker, které jsme po celá ta léta dostávali, a kromě toho se naše ovdoštělé maminky setkávaly pravidelně v Chotěboři, a tam si popovídaly i o dětech, takže i odtud jsme měli nějakou tu zprávu. Počátkem roku 1992 jsme se znovu setkali ve Wiesbadenu při otevření výstavy o Martinu Niemöllerovi. To byly zas už jiné časy.

Když se otevřely hranice, pustila jsem se s velkou chutí a horlivostí do svého přerušovaného bádání o české náboženské emigraci do pruského Slezska v 18. století, a stačila jsem k jejímu 250. výročí dát dohromady aspoň malou informativní výstavu. Největší zájem o výstavu projevil kulturní referent města Nejdku. Z okolí se sjela řada reemigrantů, a synodní senior Pavel Smetana přijel dokonce až z Prahy. Ve sboru jsme byli přijati k malé "improvizované" vzpomínkové slavnosti, ale v podstatě jsem byla zklamaná, že tak důležitá část církevních dějin budí tak málo zájmu v širší české evangelické veřejnosti. Příjemně mne překvapilo, že se o katalog "Z nouze o spasení" živě zajímali se-

kulární historici, jenže mně šlo v první řadě o církev. Nicméně s malým zpožděním, jeden rok po kulatém výročí, byl 25. září 1993 uspořádán péčí skupiny bratří a sester z ČCE a z BJB (Ty jsi patřil k předním iniciátorům) sjezd českých a moravských reemigrantů a jejich potomků.

V reemigrantské historii to nebyl první sjezd. První se konal v červnu 1946. Delegaci, reemigrantů, kterou tehdy při té příležitosti přijal prezident Eduard Beneš, vedl reemigrant a československý evangelický farář Jan Smetana, Tvůj otec. Dokladem toho je i ona veřejnosti známá fotografie. V roce 1952 se uskutečnilo podobné setkání reemigrantů ještě jednou v Litoměřicích, ale pak následovala čtyřicetiletá nucená přestávka.

Reemigranti, kteří se rádi ve vzpomínce na údel svých předků nazývali "exulanti", se pokoušeli od počátku organizovat. Ani ti první z nich, kteří se vrátili do Československa ve dvacátých letech, nebyli vždy a všude přijímáni bez předsudků. Nejednou byli ve svých očekáváních zklamáni a orientace ve zcela novém hospodářském, politickém i církevním prostředí nebyla snadná. Jejich organizace jim měly usnadnit nové začátky v zemi otců. Nejprve to bylo "Stavební a bytové družstvo českých exulantů" (1924) a později (1931) se k němu přidal "Pracovní sbor českých exulantů" s vlastním časopisem. Stavebnímu a bytovému družstvu se podařilo přetrvat druhou světovou válku. "Pracovní sbor exulantů" byl sice v roce 1944 úředním nařízením rozpuštěn, ale hned v květnu 1945 svou činnost zas obnovil. To byla už v plném proudu druhá a daleko silnější reemigrační vlna. V poválečných zmatcích byla exulantská organizace mnohým reemigrantům velkou oporou. Avšak podobně jako nacisti-

tická, i komunistická vláda považovala působení Sboru českých exulantů, který kladl důraz na zachování duchovního odkazu svých předků, za škodlivé, a proto nařídila (v roce 1953) zas jeho rozpuštění. Pak ubíhalo desetiletí za desetiletím, nejstarší reemigranti odcházeli na věčnost, a jejich děti a vnuci byli nuceni brát životní podmínky tak, jak jim byly předkládány. O exulantské tradici se hovořilo více nebo méně jen v reemigrantských rodinách. Veřejnost se o ně nezajímala a ani církve se jimi nezabývala.

Přestože má výstava "Z nouze o spasení" v církvi velký zájem nezbudila, považovala jsem za důležité připomenout nějakým způsobem 50tileté výročí reemigrace. Požádala jsem Tě o předmluvu k mé knize "Země otců", aby se tak oficiální představitel církve, synodní senior, veřejně přiznal k potomkům českých exulantů, kteří ve čtyřicátých letech svým návratem do vlasti církve posílili a oživil. Tys nelitoval času, kterého jsi v té době neměl nazbyt, předmluvu jsi ochotně napsal a navíc spolu s bývalým předsedou BJB (do roku 1993) Vlastimilem Pospíšilem jste chtěli být nápomocni k vydání knihy. Nebylo snadné sehnat peníze na tisk, i když největší část pokryl velkorysý dar Helmuta Knorrka, exulantského potomka, a podpora mého chlebodáře, hesensko-nasavské evang. církve. Při bližším jednání o vydání knihy jste mne s Vlastíkem Pospíšilem překvapili sdělením, že tento úkol převezme vznikající občanské sdružení EXULANT. Stalo se tak. Nakladatelství, které slibovalo rychlou práci a finančně výhodné podmínky, nás sice nemálo zklamalo, ale technicky nezdařená kniha našla přesto ještě v roce 1995 dobrý ohlas.

U vlastního zrodu myšlenky obnovení exulantské organizace jsem nebyla, ale

představuji si, že na něm máš lví podíl. 20. června 1995 byly Ministerstvem vnitra ČR registrovány stanovy občanského sdružení EXULANT, které si stanovilo za cíl nejen vytvářet a upevňovat kontakty mezi potomky pobělohorských exulantů, nýbrž také oživování duchovního odkazu těch, kteří opustili své domovy, své jmění, svou vlast i příbuzenstvo, jen aby mohli svobodně číst Slovo Boží a hledat cestu ke spasení.

Byl jsi v přípravném výboru sdružení, od září 1996 jsi zůstával členem řádně voleného výboru, a poslední více než dva roky mu předsedáš. Vzdor všem jiným povinnostem Ti činnost EXULANTA ležela po celá ta léta velmi na srdci. Tuto Tvou působnost budou podrobněji hodnotit lidé zasvěcenější. Já bych Ti u příležitosti Tvých kulatých narozenin ráda poděkovala především za oporu a povzbuzení, kterých se mi od Tebe dostalo při mé badatelské práci a při zveřejňování jejích výsledků. Tvou zásluhou se přiznala k mé práci i synodní rada, a už například jen takové malé potvrzení, že pracuji v jejím zájmu, mi ušetřilo všelijaká nepříjemně zdlouhavá jednání v některých archivech (i když někteří archivní úředníci ve východních německých zemích ještě pochybovali, zda zájmy českobratrské církve evangelické lze zařadit do rubriky veřejných zájmů, aby mohli bádání povolit bez vysokých poplatků).

Nechci nadělat v souvislosti s Tvými narozeninami ještě více slov k tématu exulantské historie, protože si umím představit, že na Tebe čeká v těchto dnech celá řada dalších témat vztahujících se k Tvé bohaté činnosti v uplynulých desetiletích.

Spolu s manželem Tě srdečně pozdravujeme a do dalších let přejeme, abys i nadále radostně a v prosté důvěře přijímal

z Boží ruky všecko, co On i pro Tebe krásně a v pravý čas činí.

V naději, že Tě Pán Bůh ještě dlouhá léta zachová při zdraví a ve službě, zůstáváme Edita a Otto Štěříkovi

Odkaz českého náboženského exilu

(70. narozeniny PhDr. Edity Štěříkové)

Několik slov úvodem

Porážka českých evangelických stavů na Bílé hoře r. 1620 bolestně ovlivnila všechny oblasti náboženského a společenského života. Nekompromisní rekatolizace donutila většinu českých evangelíků, aby se „vrátili“ do lůna Římskokatolické církve. Jejich nemalá část se však rozhodla raději odejít do exilu v některé ze sousedních evangelických zemí, než zapřít svou víru. Sasko, Horní Lužice, Prusko, Slezsko a další střeoevropské země, to byla místa, kde za svízelných okolností našli čeští exulanti své nové domovy. Odhady o počtu náboženských exulantů v období pobělohorském se různí. Pohybují mezi statisícem až třemi sty tisíci lidí. Jaká to nenahraditelná ztráta pro další kulturní, hospodářský i náboženský v českých zemích!

Historiografie českých tolerančních církví se ovšem zabývala těžkým osudem exulantů. Neměla však dost odborných sil a technických možností, aby mohla do hloubky oživit dějiny náboženského exilu na základě dochovaných pramenů, roztroušených v mnoha zemích. Jsme - li dnes mnohem podrobněji seznámeni s údělem exulantů, pak se o to zasloužila nemalou měrou sestra PhDr. Edita Štěříková, která se v tomto roce, těsně po Vánocích, dožívá 70 let svého plodného života. Neúplný přehled její publikační činnosti, který je k dispozici, je výmluvným

svědectvím o mimořádné pílí a pracovitosti této tiché, laskavé křesťanky, která spolu se svým manželem, Ing. Ottou Štěříkem, připravila jen v porevolučním období řadu publikací o více než třech tisících tištěných stranách, převážně se týkajících života českých exulantů. Při jejich četbě vystupují před našimi zraky osudy pozoruhodných osobností křesťanů, jejichž srdce toužila po svobodném vyznávání víry v Pána Ježíše Krista.

Běh života

Zvláštním způsobem se vyvíjel život naší jubilantky. Jsem přesvědčen, že od začátku byl přípravou pro její celoživotní badatelskou a literární práci. Narodila se 28.12.1937 v Uljaniku v Chorvatsku, kde její otec, Antonín Blažek, pracoval jako farář českého evangelického diasporního sboru. Zde začala chodit do školy, zde také s rodiči prožila těžká válečná léta.

Poválečný návrat potomků českých exulantů do staré vlasti si vyžádal další pracovní síly při organizaci nových evangelických sborů, především v českém a moravském pohraničí. Blažkova rodina neoslyšela pozvání k návratu. V letech 1946 až 1952 sloužil bratr farář Blažek v Novém Městě pod Smrkem. Zde Edita ukončila základní školu. Spolu s rodiči stála před rozhodnutím, co dál. Toužila po dalším studiu, avšak intenzita atheistického tlaku se stupňovala i v pohraničí. Naudané studentce, dceři evangelického faráře, nabízely komunistické úřady pouze dva obory - buď se vyučit zedničkou nebo horničkou. Zvláštní komise, která ji na žádost rodičů přezkoušela, nemohla však popřít, že Edita je víc než způsobilá pro další studium na gymnáziu. Nakonec pod tlakem učitelů i rodičů vyslovila komise souhlas, aby pokračovala ve studiu za jediné podmínky, že bude bydlet

v internátu, mimo vliv rodiny. V listopadu téhož roku se rodiče přestěhovali do Nejdku. Po mnoha jednáních mohla nastoupit do gymnázia s internátem v nedalekých Karlových Varech, kde v r. 1955 maturovala. Byl to zázrak, že byla přijata na Filozofickou fakultu UK, obor české dějiny a archivnictví. Studium úspěšně ukončila v r. 1960. Už zde její zájem směřoval k dějinám české reformace. Tématem diplomové práce byla „Blahoslavova akta Jednoty bratrské“.

Mladá promovaná historička, výborně připravená, však nemohla najít práci. Státní archiv v Plzni, do kterého dostala umístěnkou, ji odmítl přijmout, protože neměla „správný politický profil“. Podobně reagovali zástupci okresních archivů, v nichž se ucházela o práci. Většinou na žádost ani neodpověděli. Zaměstnání nenašla ani v nejdeckých továrnách ani v JZD. A tak byla odkázána na své rodiče. Neradostný vstup mladého člověka do pracovního procesu!

V roce 1960 se vdala za Ing. Ottu Štěříka. V prosinci téhož roku byla konečně přijata do Okresního archivu v Chebu. V červenci příštího roku se však narodil syn Daniel. Dva roky s ním zůstala doma a to znamenalo ztrátu dosavadního místa. Při hledání nového místa se proces opakoval. Po mnoha peripetiích byla přijata za sekretářku na Lesní správě v Kynšperku n.O. Zasloužil se o to ředitel, předseda místní organizace KSČ, který si „mohl dovolit“ přijmout nábožensky založenou pracovníci. Další dva roky zůstala doma s dcerou Janou.

Ale to už se ozývaly první signály budoucího Pražského jara. V r. 1968 dostala nejen místo v podnikovém archivu Oborového ředitelství uhelných dolů v Sokolově, ale i byt a místo ve školce. Avšak o pouhé tři týdny později mířil na

její archiv tank „spřátelených armád“, které přijely „zachránit“ český socialismus. Důsledky se brzy projeví. Bylo jí sděleno, že Oborové ředitelství s ní ukončí pracovní smlouvu. Bylo ohroženo i místo jejího manžela. Po zvažování všech okolností a především po nástupu tvrdé normalizace, viděli oba manželé jediné řešení - odchod do exilu. V září 1969 odejeli do Německa na dovolenou, aby zde již zůstali. Nebylo to lehké rozhodnutí odejít snad natrvalo do ciziny, daleko od rodiny, přátel i sboru.

A nebylo ani snadné získat v Německu trvalé zaměstnání, které by vyhovovalo matce dvou malých dětí. Po třech letech příležitostných prací byla přijata do archivu Hesensko-nasavské evangelické církve, kde od roku 1975 do důchodu v roce 1999 pracovala jako zástupce ředitele archivu. Mezitím se ovšem radikálně změnila situace. Padly hranice, rodiny byly opět spojeny a především se ukázala možnost vydat knižně historický materiál, nashromážděný mnohaletou prací a studiem historických dokumentů. Z mnoha studií a odborných statí a z řady významných tematických publikací zmíním jen některé, které pomohly objasnit život českého náboženského exilu: Z nouze o spasení, Země otců, Běh života českých emigrantů v Berlíně, Pozvání do Slezska, Zelów, česká exulantská obec v Polsku a řada dalších. Vesměs jde o původní práce s mnoha novými informacemi, psané ušlechtilým, srozumitelným jazykem.

Poděkování

Milá sestro Edito, děkujeme Ti jménem potomků českých exulantů i členů evangelických církví v Čechách a na Moravě za Tvou neúnavnou badatelskou práci. Zachránila jsi část významné české náboženské historie. Objevovala jsi nej-

hlubší motivy našich předků při odchodu z domova a vlasti i jejich nezlomné úsilí o krásnou církev Kristovu. Je pravda, že se ani exulantským obcím nevyhnula mnohá lidská slabost. Svou touhou zůstat věrnými Kristovu evangeliu však daleko převyšovali své okolí. Návrat do země otců znamenal pro mnohé veliké zklamání. Jak málo zde našli opravdovosti, vzájemné lásky a úcty. Přesto znamenali reemigranti velkou posilu pro evangelické sbory v pohraničí i vnitrozemí.

Přejeme Vám oběma, Tobě i Ottovi, mnoho radosti v rodině i ve sboru a takéové zdraví, aby Vám umožňovalo pokračovat v práci a radovat se z Božích darů. Těšíme se na každé setkání s Vámi a ještě jednou děkujeme.

Za Občanské sdružení EXULANT
Pavel Smetana, předseda.

ERRATA - Paprsky kalicha v letorostech Čechů z Volyně

Občanské sdružení EXULANT vydalo v nedávné době knihu Ing. Oldřicha Rejchtra „Paprsky kalicha v letorostech Čechů z Volyně“. Ing. Rejchrt po mravenčí práci shromáždil ve své unikátní knize nepřeberné množství cenných údajů od pamětníků a z dobových dokumentů. Některé údaje, týkající se českých osadníků na Volyni a jejich reemigrace, se mu však zjistit nepodařilo, některé mohly být vzhledem k omezenosti lidské paměti nepřesné. V minulém věstníku jsme proto požádali naše čtenáře o faktografické připomínky ke knize. Od Miroslava Gridlera z Bohušovic nad Ohří jsme dostali tato upřesnění:

Strana 121 a 122 tabulka ve sloupci **Usídlení v ČSR** má být místo Černá napsáno **Černá**.

Strana 122 tabulka ve sloupci **Jméno os. a hl.rodiny** - 2.řádek **Grindler František**
- 3. řádek **Grindler Feodor**

V této tabulce dále chybí:

Grindler Josef Újezdce České Chotěvice Broumov

Strana 141 oddíl **Broumov**:

zde je v řádku 13 zapsáno: rodina Pilníkových se zabydlela v Chotěvicích. - Toto je chybný zápis, rodina Pilníkových neexistovala. Zápis by měl správně znít takto: **Rodina Josefa Grindlera se zabydlela v Chotěvicích. Ve vedlejším Pilníkově se usadila rodina Josefa Kulicha. Obě tyto rodiny dojížděly do Čermné do kazatelské stanice broumovského sboru.**

V 17. řádku tohoto oddílu je zapsán chybný letopočet 1969. Stěhování rodin Grindlerových a Donátových proběhlo od října 1966 do podzimu 1967 a jednalo se o tyto rodiny: rodina **Feodora Grindlera** - říjen 1966 rodina **Vladimíra Donáta** - asi listopad 1966 rodiny **Václava Grindlera a Armína Pospíšila** - stěhovaly se současně - léto 1967. rodina **Emila Donáta** - podzim 1967

-----

na str. 135 má být správně datum úmrtí kazatele Emila Volanského 12.12.1981 a v textu na téže straně má být místo Dr. Jiřího Procházky správně Dr.Jindřicha Procházky.

Malý průvodce po velké historii Komenský v Amsterodamu

.....došlo to tak daleko, že se už téměř nikdo nestará o užitečné věci, ale o hlouposti skoro všichni, takže už není nepravdivé pořekadlo, že svět ovládají obřady, aneb, že celý svět hraje divadlo. Všude je totiž víc pochlebování a lichocení než pravdy. Stačí, že se plní zrak, sluch, fantazie. Nikdo rád nepátrá po obsahu věcí...
J.A. Komenský: Unum necessarium (1668)

Letos, ve dnech 3.-7.června, se v Amsterodamu konal 17. Evropský kongres klinické chemie a laboratorní medicíny. Společně s vědeckými poznatky, jsme mohli nasávat i historickou atmosféru města a místa.

Pro návštěvníky z Čech je město spojeno s Janem Amosem Komenským. Ze školy si pamatujeme, že: „...na sklonku svého života žil Komenský v Amsterdamu, pohřben je v Naardenu“. Ten skloněk života trval 14 roků, v období 1656–1670, bylo mu tedy 64 let (ve stejném věku Masaryk odjel usilovat o obnovu samostatného českého státu). Za tu dobu Komenský stačil napsat a vydat více než polovinu svého úctyhodného díla čítající 135 vydaných spisů. Nástup byl velkolepý. Mimo jiné, na letošní rok připadá 350té výročí vydání základního pedagogického díla „Opera didactica omnia“ čtyřdílný svazek (Veškeré spisy didaktické). Dílo věnoval městské radě, která zajistila tomuto exulantu vyplácet pravidelný příjem a dotace právě na dokončení jeho didaktických a pansofických spisů. Odmítl nabízené místo řádného profesora na akademii a raději přijal klíč od městské knihovny v kapli sv. Anežky. Městská rada si rovněž vyžádala Komenského portrét od Jürgena Owense. Radní si exulanta z Čech velmi považovali.

To další výročí, co mám na mysli, bude v příštím roce. 380 let od odchodu Komenského z Království českého. Hranici překročil ráno 4. února 1628 v Žacléři. Bylo to už těsně po termínu, co stanovil patent „Obnovené zřízení zemské“ platný pro Čechy a Moravu. Byl vydán 31. července 1628 na výroční den narození zakladatele Tovaryšstva Ježíšova, Ignáce z Loyoly. Na „odsun“ měli exulanti půl roku.

Komenský se svou rodinou přišel do Amsterdamu na pozvání Vavřince De Geera, syna Louise De Geera, holandského zbrojaře ve švédských službách a krátce bydlel v jeho sídle. Je to „Dům s hlavami“, mohli jsme ho zahlédnout z tramvaje, stojí na Keizersgrachtu. Dům

byl dokončen roku 1623 (a Komenský v Klopotech u Brandýsa nad Orlicí dopsal Labyrint světa a ráj srdce). Štít domu zdobí plastiky řeckých bohů. Ovšem legenda je mnohem krvavější a proto půvabnější. Těch šest hlav jsou podle ní hlavy lupičů, co je chytila a setnula služebná. To musela být ženská.

Zanedlouho se rodina stěhuje do svého domu ve čtvrti Westermarkt v ulici Prinstengracht. Jeho sousedem byl Rembrandt van Rejn, o čtrnáct let mladší prominentní malíř, portrétista. Po jistých finančních problémech se musel vystěhovat ze svého Rembrandthausu ve východní části města do pronajatého domu na Rozengracht co ústí na Westermarkt, kde je dominantou Westerkerk (Západní kostel). Zde na hřbitově v chudinském hrobě je Mistr pohřben. (Jiné prameny uvádějí, že je pohřben v kostele, ale místo je neoznačené, protože bylo pronajaté a tedy chudinské. Myslím, že chudinské hroby nebyly v kostelích). Do tohoto kostela chodil pravidelně kázat senior, tedy biskup Komenský. To není vše. V roce 1966 se v tomto chrámu vdávalo Její Veličenstvo holandská královna Beatrix, na jejíž klobouček jsme koukali při úvodní přednášce Euromedlabu a později si ji fotili, když navštívila výstavu kongres doprovázející.

Snad nejslavnější Rembrandtovo dílo „Noční hlídka“, název má od toho jak zčernalo, když celých sto let viselo v kuřáckém salonu pánského klubu, jsme mohli vidět hned třikrát. Jednou v originále v Rijksmuzeu (již prosvětlené po restaurování), podruhé jako sousoší odlité do bronzu na Rembrandtplein a potřetí co živý obraz. Pěkný zážitek, kdy hlučná, zbraněmi řinčící soldateska s bubeníky, děvčátkem jako maskotem a psíkem, co neustále pobíhá, náhle znehybní a promění se v prostorový trojrozměrný i rozměr-

ný obraz. Kapitán domobrany co se chystá vydat rozkaz k pochodu a levá ruka naznačující jeho směr, ukazuje vpřed. Na ně! Na diváky! Ti cvakají svými digitály a jen tak tak stihnou ustoupit odhodlaně pochodující Noční hlídce. Psík pózoval zcela dokonale, nehnul ani ocáskem.

Oba pánové, Komenský s Rembrandtem, se určitě potkávali u svého společného mecenáše De Geera a zcela jistě neformálně při procházkách po „nejslavnějším tržišti světa“, jak Komenský Amsterdam označuje. Je téměř jisté, že modelem Rembrandtovu plátnu, známému jako „Starý učenec“ či „Starý rabín“ byl právě Jan Amos. Plátno pocházející z roku 1665 (Komenskému by tu bylo 73 let) je od roku 1922 ve sbírkách galerie Uffizzi ve Florencii. V loňském roce, kdy se slavilo 400.výročí Rembrandtova narození, publikoval profesor dějin umění Ernst van de Wetering práci dokazující, že na uvedeném obraze je Komenského portrét. Později, když souborná výstava putovala do Německa, se již vyjadřoval velmi opatrně, že malba pochází z Rembrandtova okruhu a Komenský je zmiňován pouze s otazníkem jak v katalogu tak na rubu plátna. Zlí jazykové tvrdí, že jenom „oprášil“ tvrzení českého historika Karla Chytila z roku 1914.

Jistě procházeli dnes starobyrou čtvrtí Jordaan (původní název Jardin, zahrada, jí dali francouzští hugenoti, přestože byla založena jako „průmyslová zóna“). Představuji si, jak s nimi špacíroval i prof. medicíny dr. Nicolaus Tulp. Domácí lékař rodiny De Geerů a odtud také Komenského a Rembrandta. Však také oběma vystavil úmrtní listy. Věhlasného lékaře Mistr zvětšil na plátně známém jako „Anatomie dr.Tupla“ nebo taky „Lekce v anatomii“. Původně bylo plátno zavěšeno v prvním patře městské brány na Nie-

uwmarkt, kde se scházel cech ranhojičů. Dnes je vystaveno v muzeu Mauritshuis v Haagu. Tu bránu jsme také viděli, pět mohutných cihlových věží stojí nyní na náměstíčku, už bez hradeb. Však už v Komenského době zde byla umístěna městská váha a kontrolovalo se tu zboží, proudící do města. Jakási celnice.

Komenský se do Amsterdamu dostal na pozvání městské rady po vypálení Lešna. Při požáru, který založili sami Poláci snad jako pomstu, že Lešno bylo Švédy ušetřeno, přišel Komenský doslova o vše, o majetek, knihovnu a zejména vlastní rukopisy i vzácné tisky. Byla to doba „míru“ po 30tileté válce a H. Sienkiewicz ji popisuje jako Potopu. Po požáru, co trval tři dny, se utečenci skrývali v bažinách kolem Lešna. Komenskému s rodinou se podařilo prchnout do slezského Briegu poblíž Wroclavi. Dlouho se však zdržovat nemohli, byla to sféra vlivu Habsburků, a proto všichni odcházejí do Hamburku, odkud Komenský pokračuje již sám přes Gromingen do Amsterdamu, kam dorazil koncem srpna. Ještě v témže roce je rodina pohromadě. Však museli chvátat pro nebezpečí moru. V době příchodu do Amsterdamu je Jan Amos sedm let ženatý se svou třetí ženou Janou Gajusovou. Ve stejném roce, kdy byl podepsán Vestfálský mír 1648, mu umřela druhá žena Dorota. S tou se oženil 3. 9. 1624 v Brandýse nad Orlicí a byla dcerou seniora Jiřího Cyrilla, co korunoval Fridricha Falckého na českého krále. Jistě i jako ohlas na úmrtí Dorotky, píše později „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“. Vdovci zůstala starost o čtyři sirotky. Dorota Kristýna a Alžběta jsou už dospělé, Zuzana pětiletá a synek Daniel dvouletý. Alžběta se záhy vdala za Petra Figula (Figulus – Hrnčíř) původem z Jablonného nad Orlicí, věrného spolupracov-

níka a souputníka Jana Amose (oba, tchán i zeť, zemřeli ve stejném roce, Figulus ve východním Prusku v obci Klajpéda nyní Memel, kde Jednota založila misii).

Jak by mohli politici řídit věci lidské společnosti:

Co je tedy to jedno nezbytné pro zachování míru? Svornost, ten duchovní tmel, udržující pohromadě všechny údy společnosti, poněvadž mír je ohrožen, kdykoliv se rozcházejí myšlenky, rozhodování, snahy a usilování.

Dolehne-li někdy nezbytnost vést válku, co se má dělat, aby se válka nestala labyrintem? Buď ji nezačínat (předejít jí mírovým jednáním), nebo rychle skončit, anebo ji vést s rozvahou, aby místo vítězství nepřinesla porážku. První je nejlehčí, druhé těžší, třetí nejnesnadnější. A protože je válka cosi zvířecího, lidem sluší lidskost a mírnost, neboť všechny spory lze skončit řádným soudním řízením.

J.A. Komenský: Unum necessarium

překlad: Luděk Brož

Jana Gajusová pocházela z Týna nad Vltavou a po nuceném odchodu z Čech se její rodina usadila v Toruni, kde s Janem Amosem uzavřeli 17. 5. 1649 sňatek. Byla asi o generaci mladší a prožili spolu 21 let. Mimo jiné i čtyři roky v Uhrách v Sárospataku (Šárišský potok). To je tam, co v krvavé řeži 21. 5. 1458 padl hejtman Bratříků Petr Aksamit v bitvě proti Matyáši Korvínovi. Tak téměř po dvoustech letech se na stejné místo dostává jiný „husita“ tentokrát, aby vzdělával. Oba manželé si klidu opravdu neužili, zanedlouho po návratu z Uher jim dům i domov lehnul popelem a opět útěk a hledání domova.

Stal se jím Amsterdam, až do 15. listopadu 1670, kdy Jan Amos Komenský zemřel. Pochován byl 22. listopadu

ve valonském kostelíku v Naardenu. Proč se neví. Nejspíš proto, že Valoni s Jednotou sympatizovali a měli k ní a jejímu učení velmi blízko a možná si to reverendissimus sám přál. Dochovaný kostelík je původně stará kaple františkánského kláštera, pocházející z roku 1440. Kostel byl v roce 1819 zrušen, budova se užívala jako skladiště, později byla součástí kasáren. Teprve v roce 1929 skupina českých a holandských vědců v čele s českým antropologem Jindřichem Matiegkou hrob našla a identifikovala kosterní pozůstatky. Kaple byla roku 1933 pronajata ČSR a československými umělci proměněna v Komenského mauzoleum. Poplatek činil 1 zlatý čili gulden za rok. Nedaleko muzea, poblíž kostela Grotekerk, stojí bronzový Jan Amos. Je od Vincence Makovského, s rukama pozdviženými k požehnání poutníkům. Stejný stojí v Uherském Brodě a americkém Bethlehemu, v Moravian College. Ten v Naardenu má přes náměstíčko městskou radnici, perlu renesanční architektury z roku 1601 a tak se jistě znají už dlouho, ještě z dob, kdy tu Jan Amos chodil. Naarden je dnes půvabné, poklidné, poetické holandské městečko, ale v Komenského době se tu budovaly pevnostní valy, vodní příkopy i bastiony sloužící jako obranný systém Amsterodamu. Však armáda pevnostní systém využívala až do roku 1923. Nyní je prohlášen za kulturní památku.

Moc jsem si považoval, že jsem mohl položit kytku na hrob Jana Amose Komenského ve Waalsekerku v Naardenu, osvětlený vitrážovými okny ilustrujícími historii Českých bratří.

Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá zapomenouti také nemohu při

svém již dokonalém s tebou se loučení.....“

J.A.Komenský: Kšaft umírající matky Jednoty bratrské

Josef Čáp

(Psáno pro časopis Labor aktuel, fy. Roche Diagnostics, přetiskuje se do věstníku Exulant s jejím laskavým souhlasem).

Závěrem

Občanské sdružení EXULANT od svých členů nevybírání členské příspěvky, o to více děkujeme Vám všem, kteří jste i letos na jeho činnost finančně přispěli. Vzhledem k řadě dotazů znovu uvádíme číslo účtu, na které můžete příspěvky zaslat: 209898309, kód banky 0800.

Od 1.1.2008 opět zdraží poštovné. Protože náklady na rozesílání věstníku jsou větší než náklady na jeho přípravu a tisk prosíme, sdělte nám, je-li možné abyste odebírali věstník hromadně pro-

střednictvím Vašeho sboru, prostřednictvím někdo, kdo ho odebírá také, případně kdo ho již doručuje Vaším známým. Sdělte nám to na adresu sdružení, případně na e-mailovou adresu: bjbzatec@wo.cz

I v tomto roce jsme s radostí přijali do EXULANTA nové členy, každý zájem o naši činnost i o reformační historii a o problematiku spojenou s pobělohorským exilem i reemigrací nás těší. Proto znovu připomínáme, že podmínkou členství není osobní "příslušnost" k exilu resp. návratu. Do svých řad zveme i sympatizanty zajišťující se o naši činnost. K přihlášení se za člena stačí sdělit na adresu sdružení jméno a příjmení, datum narození, bydliště, příp. církevní příslušnost (sbor) a příp. vztah k pobělohorskému exilu (potomek, sympatizant, zájemce o historii apod.)

Přihláška

na kongres „Exul Johann Amos Comenius“ v Lešně 2.- 4.5.2008

jméno ..... příjmení ..... rok narození .....

ulice ..... číslo ..... PSČ .....

město ..... země .....

telefon ..... mobil ..... e-mail .....

doprava: společná - individuální (prosím zaškrtněte)

Prosíme, vyplněnou přihlášku odešlete do 20.2.2008 na adresu:

Jana Kubaňová

Slezská 25

130 00 Praha 3

jan.kuban@volny.cz

Informační věstník občanského sdružení EXULANT, vydává občanské sdružení EXULANT. Vychází 2x ročně. Sídlo občanského sdružení i redakce: Praha 1 – Nové Město, Jungmannova 9 – Husův dům, PSČ 110 00, Česká republika, <http://exulant.evangelnet.cz>

ISSN 1801-514X